

VMES

VMES je prostor,
v katerem otrok odkriva
svojo **moč izbire.**

PREVENTIVNI IZKUSTVENI PROGRAM
ZA ODGOVORNO ODZIVANJE V
MEDVRSTNIŠKIH ODNOSIH

TEMELJNI STROKOVNO-METODOLOŠKI DOKUMENT

Avtor: Jasmin Biščević

ŠKD Shugyo

Škofja Loka, 2026 • Različica 1.0

KAZALO

1. ZAKAJ NADALJUJEMO 1
2. NAMEN IN VIZIJA PROGRAMA 3
3. STROKOVNA IZHODIŠČA 5
4. TEMELJNA NAČELA PROGRAMA 8
5. METODOLOŠKI PRISTOP 11
6. STRUKTURA UVODNE DELAVNICE 15
7. NADALJEVALNI PROGRAM IN KONTINUITETA 19
8. VARNOST, VAROVANJE OTROK IN MEJE IZVAJANJA 22
9. POVEZOVANJE ŠOLE, STARŠEV IN SKUPNOSTI 26
10. SPREMLJANJE IN EVALVACIJA PROGRAMA 30
11. IZVAJALCI, USPOSABLJANJE IN ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTI 35
12. RAZVOJ, ŠIRJENJE IN DOLGOROČNA TRAJNOST PROGRAMA 39
13. ORGANIZACIJSKI OKVIR IZVAJANJA PROGRAMA 44
14. ETIČNA NAČELA IN INTEGRITETA PROGRAMA 49
15. UMESTITEV PROGRAMA IN NJEGOV PRISPEVEK 54
16. ZAKLJUČEK – PROSTOR ZA NASLEDNJO ODLOČITEV 58
LITERATURA IN STROKOVNI VIRI 61

1. ZAKAJ NADALJUJEMO

Izkušnje, pridobljene pri izvajanju delavnic v okviru projekta **Erasmus+ SkillAI Plus**, so bile pomembno izhodišče za nadaljnji razvoj našega dela na področju preprečevanja medvrstniškega nasilja. Neposredno delo z otroki in mladostniki, odzivi udeležencev ter pogovori z učitelji in drugimi strokovnimi delavci so pokazali, da je potreba po vsebinah, ki otrokom omogočajo aktivno razmišljanje o nasilju, odnosih, odgovornosti in možnostih odzivanja, velika.

Ob tem se je pokazalo tudi nekaj drugega.

Medvrstniškega nasilja ni mogoče obravnavati samo kot problema posameznega otroka.

Otrok odrašča znotraj odnosov: z vrstniki, družino, šolo in širšim okoljem. V teh odnosih se uči postavljati meje, sodelovati, reševati konflikte, prositi za pomoč in prevzemati odgovornost za svoje ravnanje. Zato tudi preprečevanje nasilja ne more biti odgovornost samo otroka, učitelja, starša, šole ali posamezne organizacije.

Potreben je **skupen in dolgoročen pristop**, v katerem različni deli skupnosti prevzamejo svoj del odgovornosti in med seboj sodelujejo.

Naše izhodišče zato ni obljuba, da bomo problem medvrstniškega nasilja rešili.

Mi vam problema ne bomo rešili. Pokazali bomo način dela, za katerega verjamemo, da lahko s skupnim delom predstavlja del dolgoročne rešitve.

Program otrokom in mladostnikom ustvarja prostor, v katerem lahko skozi pogovor, igro, gibanje, sodelovanje in praktično izkušnjo raziskujejo različne vloge in odzive, ki se pojavljajo v odnosih med vrstniki. Pri tem jih ne želimo opremiti z enim pravilnim odgovorom za vsako situacijo, temveč širiti njihov nabor možnosti za varen, odgovoren in premišljen odziv.

Posebno pozornost namenjamo tudi otrokom, ki nasilju niso neposredno izpostavljeni, vendar ga **opazijo**. Eden pomembnih ciljev programa je razvijanje zavedanja, da tudi opazovalec lahko nekaj naredi – ne nujno tako, da se sam izpostavi nevarnosti, temveč tako, da poišče pomoč, podpre drugega, pove odraslemu ali izbere drug varen in odgovoren način odziva.

Če po delavnici en otrok v situaciji, v kateri bi se prej obrnil stran, pomisli:

»Nekaj lahko naredim,«

je bil narejen pomemben korak.

Toda ena izkušnja sama po sebi ne more nositi celotne odgovornosti za dolgoročno spremembo. Zato program ni zasnovan samo kot posamezna preventivna delavnica. Uvodna izkušnja predstavlja začetek procesa, ki ga želimo nadgrajevati z nadaljevalnimi dejavnostmi, ponavljanjem, novimi izkušnjami ter povezovanjem otrok, staršev, šol, lokalnega okolja in drugih partnerjev.

Na ta način želimo graditi **krog sodelovanja**, v katerem nihče ne prevzema celotnega problema, vendar se tudi nihče ne obrne stran.

Program zato ne nastaja kot zaključen model z odgovorom na vsako situacijo. Razvija se skozi praktične izkušnje, odzive otrok in strokovnih delavcev, spremljanje rezultatov, nova strokovna spoznanja ter sprotno evalvacijo. Kar se izkaže kot učinkovito in smiselno, želimo ohranjati in razvijati. Kar bo mogoče narediti bolje, želimo spreminjati.

Naš cilj ni otrokom povedati, **kakšni morajo postati**.

Želimo jim ponuditi dodatne izkušnje, znanje in možnosti, ki jim lahko pomagajo pri njihovih lastnih odločitvah – pri postavljanju meja, sodelovanju, iskanju pomoči, prevzemanju odgovornosti in odzivanju takrat, ko opazijo, da nekaj ni v redu.

Otrok pri tem ostaja otrok.

Odrasli in skupnost pa prevzemamo odgovornost, da mu pri odraščanju ponudimo okolje, v katerem lahko te izkušnje pridobiva varno.

2. NAMEN IN VIZIJA PROGRAMA

Namen programa je otrokom in mladostnikom ponuditi **varno, vključujoče in izkustveno okolje**, v katerem lahko razvijajo sposobnost prepoznavanja neustreznih odnosov in nasilja ter raziskujejo različne možnosti odzivanja nanje.

Program ne izhaja iz pričakovanja, da bo otrok v zahtevni situaciji vedno znal ravnati pravilno. Prav tako njegov namen ni otrokom ponuditi enega univerzalnega odgovora, ki bi ga lahko uporabili v vseh okoliščinah.

Situacije so različne. Otroci so različni. Različne so njihove izkušnje, sposobnosti, osebne meje in načini odzivanja.

Zato želimo širiti predvsem **nabor možnosti, med katerimi lahko otrok izbira**: postaviti mejo, se umakniti, poiskati pomoč, podpreti drugega, vključiti vrstnike ali odraslega ter se odzvati na drug način, ki je glede na konkretno situacijo varen in odgovoren.

Pomemben del programa je spoznanje, da odgovornost ne pomeni, da mora otrok vse rešiti sam.

Tudi poiskati pomoč je dejanje.
Tudi podpreti drugega je dejanje.
Tudi odločitev, da se zaradi lastne varnosti ne izpostavi neposrednemu konfliktu, je lahko odgovorna odločitev.

S tem želimo krepiti otrokovo zavedanje, da ima tudi takrat, ko situacije ne more nadzorovati, lahko na voljo več možnosti za naslednji korak.

Od posameznika k skupnosti

Medvrstniško nasilje nastaja in se odvija znotraj odnosov, zato program poleg posameznika namenoma vključuje tudi **skupinsko dinamiko**.

Otrok lahko v različnih okoliščinah nastopa v različnih vlogah. Lahko potrebuje pomoč, lahko povzroči stisko drugemu, lahko dogajanje opazuje, lahko nekoga podpre ali pa s svojim vedenjem vpliva na odziv celotne skupine.

Program zato otrok ne želi trajno razvrščati v kategorije »žrtev«, »povzročitelj« in »opazovalec«. Osredotoča se predvsem na **vedenje, odnose, posledice dejanj ter možnosti drugačnega odzivanja**.

Posebno mesto ima pri tem sodelovanje.

Otrokom želimo skozi praktične izkušnje pokazati, da vseh situacij ni treba in pogosto tudi ni mogoče reševati samostojno. Sodelovanje z vrstniki, oblikovanje kroga ljudi, ki jim zaupajo, in sposobnost pravočasnega vključevanja odraslih lahko predstavljajo pomemben del varnega odziva.

S tem program krepi **aktivno participacijo otrok**, vendar odgovornosti za preprečevanje in obravnavo nasilja ne prenaša nanje.

Odgovornost odraslih ostaja odgovornost odraslih.

Od enkratne delavnice k procesu

Vizija programa presega izvedbo posamezne preventivne delavnice.

Uvodna delavnica lahko otroku ponudi novo izkušnjo, odpre vprašanje, sproži razmišljanje ali pokaže možnost odziva, ki je prej ni poznal. Ne pričakujemo pa, da lahko posamezna delavnica sama po sebi ustvari trajno spremembo vedenja.

Zato želimo razvijati **kontinuiran in postopno nadgrajen model dela**, v katerem se lahko izkušnje ponavljajo, spreminjajo in postajajo zahtevnejše skladno z razvojem otroka in skupine.

Cilj ni ponavljati istih odgovorov, temveč otroku omogočiti, da v različnih situacijah vedno znova išče, preizkuša in prepoznava možnosti odgovornega ravnanja.

Povezovanje namesto prevzemanja

Dolgoročna vizija programa temelji na povezovanju.

Šola ima svoje znanje, odgovornosti in strokovne službe. Starši imajo svojo vlogo. Lokalna skupnost, športne organizacije, podjetja in drugi partnerji lahko prispevajo svoje možnosti, znanje, prostor ali podporo. Program pa v ta sistem prinaša **svoj način preventivnega in izkustvenega dela z otroki in mladostniki**.

Namen ni nadomestiti katerega od teh členov.

Namen je **povezati njihove prispevke tam, kjer lahko skupaj ustvarijo več, kot bi lahko vsak zase.**

S takšnim medsektorskim in skupnostnim sodelovanjem želimo postopoma graditi okolje, v katerem preprečevanje nasilja ni omejeno na odziv po dogodku, temveč postaja del širšega razvijanja odnosov, odgovornosti, sodelovanja in kulture nenasilja.

Vizija razvoja

Program želimo razvijati postopno.

Njegova rast ne bo temeljila samo na številu izvedenih delavnic ali številu vključenih otrok. Pomembnejši bodo **kakovost izvedbe, usposobljenost izvajalcev, varnost udeležencev, odzivi okolja in spremljanje učinkov**.

Zato bo razvoj programa povezan z evalvacijo, povratnimi informacijami otrok in strokovnih delavcev, praktičnimi izkušnjami izvajalcev ter novimi strokovnimi spoznanji.

Če se bo model izkazal kot uporaben, želimo omogočiti njegovo postopno širjenje tudi v druga okolja. Pri tem mora biti prenosljiv predvsem **okvir programa – njegovi cilji, načela, varnostne meje in način usposabljanja izvajalcev – ne pa toga reprodukcija posamezne izvedbe.**

Program mora imeti dovolj jasno strukturo, da ohranja svojo kakovost in identiteto, ter hkrati dovolj prostora, da se lahko prilagodi otrokom, skupini in okolju, v katerem se izvaja.

Naša dolgoročna vizija zato ni ustvariti čim več delavnic.

Želimo prispevati k temu, da čim več otrok skozi odraščanje pridobi izkušnjo, da v odnosih **ni vedno brez moči, ni vedno sam in ima možnost izbire naslednjega koraka**.

In da okoli njega obstajajo odrasli in skupnost, ki so pripravljeni narediti svojega.

3. STROKOVNA IZHODIŠČA

Program izhaja iz spoznanja, da medvrstniško nasilje ni zgolj dogodek med otrokom, ki nasilje izvaja, in otrokom, ki ga doživlja, temveč se odvija znotraj odnosov in skupin. Na njegovo dinamiko vplivajo tudi odzivi vrstnikov, odraslih ter širšega šolskega in družbenega okolja. Raziskovalni pristop, ki medvrstniško nasilje obravnava kot skupinski pojav, opozarja na različne vloge vrstnikov: ti lahko nasilje spodbujajo, pri njem sodelujejo, ga s svojimi odzivi krepijo, ostanejo ob strani ali podprejo otroka, ki nasilje doživlja. (Salmivalli et al., 1996)

Takšno razumevanje pomembno usmerja naš program. Poleg vprašanja, kdo je nasilje povzročil in kdo ga je doživel, nas zanima tudi, kaj se je dogajalo okoli njiju, kako so se odzvali drugi ter katere drugačne možnosti odzivanja so v konkretni situaciji obstajale. Otroka pri tem ne razumemo samo skozi posamezno vlogo, temveč kot del skupine, v kateri se vedenje, odnosi in vloge lahko spreminjajo.

Vloga opazovalcev in možnosti odzivanja

Posebno pozornost namenjamo otrokom in mladostnikom, ki so nasilju priča. Njihov odziv lahko vpliva na skupinsko dinamiko, zato sodobne intervencije vedno več pozornosti namenjajo znanju, občutku lastne učinkovitosti in možnostim odzivanja opazovalcev. Meta-analiza 49 raziskav intervencij na področju medvrstniškega in spletnega nasilja je pokazala majhen, vendar pozitiven skupni učinek takšnih intervencij ter posebej izpostavila pomen znanja, samoučinkovitosti in veščin spoprijemanja. (Chen et al., 2025)

Odgovorno ravnanje opazovalca pa ne pomeni, da mora otrok neposredno poseči v vsak konflikt. Cilj programa je širjenje nabora varnih možnosti: otrok lahko podpre vrstnika, vključi druge, poišče odraslo osebo, se umakne po pomoč ali izbere drug odziv, ki je glede na okoliščine varen in odgovoren. Na ta način spodbujamo aktivno participacijo otrok, ne da bi nanje prenašali odgovornost, ki pripada odraslim.

Izkustveno učenje in kontinuiteta

Poznavanje pravil, definicij in možnih posledic nasilja je pomembno, vendar samo znanje še ne zagotavlja ustreznega odziva v resnični situaciji. Program zato poleg pogovora uporablja aktivne in izkustvene oblike učenja. Otrok sodeluje, opazuje, izbira, preizkuša različne možnosti, menja vloge, zaznava odzive drugih ter o izkušnji razmišlja. Igra, gibanje, sodelovanje, problemske situacije in refleksija niso namenjeni poenostavljanju resne problematike, temveč ustvarjanju okoliščin, v katerih lahko otrok vsebino poveže z lastno izkušnjo. (Morris, 2020)

Hkrati se zavedamo omejitev posamezne intervencije. Velika sistematična analiza 100 evalvacij šolskih programov preprečevanja medvrstniškega nasilja je pokazala, da imajo takšni programi v povprečju pozitivne učinke na zmanjševanje izvajanja in doživljanja nasilja, vendar se rezultati med programi in okoliščinami izvajanja razlikujejo. Zato posamezne delavnice ne predstavljamo kot zadostnega ukrepa za doseganje trajne vedenjske spremembe. (Gaffney et al., 2021)

Uvodno delavnico razumemo kot začetek procesa. Posamezna izkušnja lahko odpre vprašanje, pokaže novo možnost ali spodbudi drugačno razmišljanje, razvijanje in utrjevanje odzivov pa zahteva nadaljnje priložnosti za učenje, ponavljanje in postopno nadgrajevanje zahtevnosti. Nadaljevalni program je zato namenjen ponovnemu srečevanju z vsebinami v različnih okoliščinah ter postopnemu širjenju nabora odzivov. Kakšen dolgoročni učinek ima naš konkretni način dela, bomo preverjali z lastno evalvacijo in ga ne želimo vnaprej predpostavljati.

Prilagajanje posamezniku in skupini

Otroci in skupine se razlikujejo po starosti, izkušnjah, sposobnostih, skupinski dinamiki, pripravljenosti za sodelovanje in načinu odzivanja na posamezne aktivnosti. Program zato ne temelji na zahtevi, da

mora vsaka skupina opraviti popolnoma enako zaporedje vaj na enak način. Jasno določeni ostajajo cilji, temeljna načela, varnostne meje in zahtevane kompetence izvajalca, konkretna izvedba pa se znotraj tega okvira prilagaja skupini in posamezniku. (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2019)

Takšna prilagodljivost omogoča ohranjanje identitete in kakovosti programa, hkrati pa izvajalcu omogoča odzivanje na dejansko situacijo. Prilagajanje posamezniku in skupini zato ni odmik od metodološkega pristopa, temveč njegov sestavni del.

Borilne veščine kot izvor izkušenj

Pomemben del praktičnega znanja, iz katerega se je program razvijal, izhaja iz dolgoletnega dela na področju borilnih veščin. Program pa ne temelji na predpostavki, da borilne veščine same po sebi preprečujejo nasilje ali zmanjšujejo agresivnost. Sistematični pregled longitudinalnih raziskav, objavljen julija 2026, ugotavlja, da dosedanji rezultati ne kažejo enotnega učinka borilnih veščin na agresivno vedenje otrok in mladostnikov. Učinki se razlikujejo glede na disciplino, strukturo programa, pedagoško vodenje in kontekst izvajanja. (Deng et al., 2026)

Za naš program je ta ločnica pomembna. Borilne veščine niso predstavljene kot rešitev medvrstniškega nasilja, temveč kot eno od okolij, v katerem so se skozi dolgoletno praktično delo razvijale izkušnje z gibanjem, razdaljo, telesno bližino, sodelovanjem, mejami, nadzorom, skupinsko dinamiko in postopnim povečevanjem zahtevnosti. Te izkušnje program povezuje z drugimi preventivnimi in izkustvenimi pristopi ter jih uporablja znotraj jasno določenih ciljev in varnostnega okvira.

Celostni pristop in povezovanje skupnosti

Mednarodna priporočila pri preprečevanju nasilja v šolskem okolju poudarjajo celostni pristop, ki presega posamezno aktivnost ali posameznega izvajalca. UNESCO med ključne elemente takšnega pristopa uvršča varno psihološko in fizično okolje, razvijanje socialnih in čustvenih kompetenc, vključevanje učencev in staršev, podporne in prijavne poti, sodelovanje različnih sektorjev ter spremljanje in evalvacijo učinkov. WHO prav tako izpostavlja šolo kot pomembno okolje za preprečevanje nasilja ter poudarja vključevanje otrok, staršev in drugih članov skupnosti v preventivna prizadevanja. (UNESCO, 2020; World Health Organization, 2019)

Naš program zato ni zasnovan kot samostojen sistem, ki bi deloval namesto šole, staršev ali strokovnih služb. Predstavlja enega od prispevkov k širšemu sistemu podpore otroku. Njegova naloga je ponuditi svoj način preventivnega in izkustvenega dela ter ga povezovati z ljudmi in okolji, ki imajo pri razvoju in zaščiti otroka druge pomembne vloge.

Slovenski prostor

Tudi podatki za Slovenijo potrjujejo, da medvrstniško nasilje ostaja relevantna tema. V raziskavi PISA 2022 je 17 % deklet in 19 % fantov v Sloveniji poročalo, da so bili dejanjem medvrstniškega nasilja izpostavljeni vsaj nekajkrat mesečno. Slovenski sistem hkrati določa postopke za ravnanje ob zaznavi in obravnavi medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih, zato mora biti jasno razmejeno med preventivnim delom programa in strokovno obravnavo konkretnega primera. (OECD, 2023; Lešnik et al., 2023)

Program deluje predvsem na področju preventive, razvijanja izkušenj, odnosov, kompetenc in možnosti odzivanja. Kadar pa zaznana situacija zahteva zaščito otroka ali strokovno obravnavo, program ne vzpostavlja vzporednega sistema, temveč se vključijo za to določene odgovorne osebe in pristojne službe.

Strokovna podlaga in njene meje

Obstoječa strokovna spoznanja tako podpirajo več temeljnih usmeritev programa: razumevanje medvrstniškega nasilja kot skupinskega pojava, pomen odzivov opazovalcev, aktivno vključevanje otrok, kontinuiteto preventivnega dela, prilagajanje izvedbe ter povezovanje različnih delov otrokovega okolja. Hkrati nas literatura opozarja, da učinki preventivnih programov niso samoumevni in da posameznih pristopov ni mogoče nekritično obravnavati kot univerzalno učinkovitih.

Zato strokovne literature ne uporabljamo kot dokaz, da naš program deluje. Uporabljamo jo za preverjanje, ali imajo načela, na katerih program gradimo, strokovno podlago, kje so njihove meje in katera tveganja moramo pri razvoju upoštevati. **Učinkovitost našega konkretnega programa bomo preverjali z njegovim sistematičnim spremljanjem in evalvacijo.**

4. TEMELJNA NAČELA PROGRAMA

Temeljna načela programa predstavljajo okvir, znotraj katerega potekajo vse aktivnosti. Določajo odnos do otroka, način vodenja skupine, meje odgovornosti izvajalca in prostor za prilagajanje izvedbe. Posamezne vaje, metode in situacije se lahko spreminjajo, načela pa ostajajo skupna in predstavljajo osnovo za varno, kakovostno in prepoznavno izvajanje programa.

Otrok ostaja otrok

Program izhaja iz spoštovanja otroka kot posameznika z lastnimi izkušnjami, sposobnostmi, mejami in načinom doživljanja. Od njega ne pričakujemo vedenja, presoje ali odgovornosti odraslega. Ponujamo mu priložnosti za učenje in prevzemanje odgovornosti, ki je primerna njegovi starosti, razvoju in konkretni situaciji.

Otroka ne želimo definirati z enim vedenjem, dogodkom ali vlogo, v kateri se je znašel. V različnih okoliščinah je lahko samozavesten ali negotov, vodilen ali umaknjen, tisti, ki pomaga, tisti, ki pomoč potrebuje, ali tisti, ki sprejme slabo odločitev. Program se zato ne osredotoča na označevanje otrok, temveč na vedenje, odnose, posledice dejanj in možnosti drugačnega ravnanja.

Varno okolje ne pomeni okolja brez izzivov

Učenje zahteva možnost preizkušanja novih situacij. Program zato ne poskuša odstraniti vsakega nelagodja, negotovosti ali zahtevnosti. Otroci se lahko srečajo z nalogami, ki zahtevajo sodelovanje, odločanje, postavljanje meja, prilagajanje, telesno bližino ali odzivanje pod nekoliko večjim pritiskom.

Takšne izkušnje se uvajajo postopno in znotraj jasnega varnostnega okvira. Izvajalec spremlja posameznika in skupino ter zahtevnost prilagaja njihovim odzivom. Pomembna je razlika med izzivom, ki omogoča učenje, in stisko, pri kateri je treba intenzivnost zmanjšati, dejavnost prilagoditi ali prekiniti. Otrok ima pri aktivnostih, ki vključujejo telesni stik, pravico postaviti svojo mejo oziroma sodelovanje zavrniti, ne da bi bil zaradi tega kaznovan, izpostavljen ali izključen iz skupine.

Izkušnja pred pravilnim odgovorom

Program otrokom ne želi vnaprej ponuditi rešitve za vsako situacijo. Kadar je varno in smiselno, jim najprej omogoči, da situacijo doživijo, jo opazujejo, poiščejo svoje možnosti in preizkusijo različne odzive. Pogovor in refleksija nato pomagata izkušnjo razumeti, povezati z njenimi posledicami in poiskati dodatne možnosti ravnanja.

Pri tem izvajalec ne išče zgolj »pravilnega odgovora«. Pomemben je tudi proces, skozi katerega je otrok do odgovora prišel. Enako vedenje ima lahko v različnih okoliščinah drugačen pomen, zato namenov in motivov ne sklepamo avtomatično samo iz opaženega vedenja. Kadar je to pomembno, otroku omogočimo, da sam pojasni, kako je situacijo razumel in kaj je želel s svojim odzivom doseči.

Odgovornost brez prelaganja odgovornosti

Eden pomembnih ciljev programa je razvijanje zavedanja, da posameznik s svojim ravnanjem vpliva na druge in na skupino. Otroke spodbujamo, da prepoznajo možnosti, ki jih imajo v določeni situaciji, ter postopoma prevzemajo odgovornost za svoje odločitve.

To pa ne pomeni, da morajo sami reševati nevarne ali zahtevne situacije. Odgovorno ravnanje je lahko neposreden odziv, lahko pa pomeni tudi umik, podporo vrstniku, vključitev drugih ali iskanje pomoči odraslega. Program zato jasno razlikuje med razvijanjem otrokove odgovornosti za lastno ravnanje in prenašanjem odgovornosti odraslih na otroka.

Sodelovanje pred samostojnim reševanjem

Program namenoma ustvarja situacije, v katerih posameznik ugotavlja, da vseh izzivov ni mogoče ali smiselno reševati sam. Otroci se učijo sodelovati, prositi za pomoč, ponuditi pomoč, vključevati druge ter prepoznavati ljudi, na katere se lahko obrnejo.

Pomemben del tega načela je razvijanje predstave o lastnem **krogu podpore**. Ta lahko vključuje vrstnike, starše, učitelje, trenerje in druge odrasle, ki jim otrok zaupa. Iskanje podpore tako ni predstavljeno kot znak nemoči, temveč kot ena od možnih in pogosto odgovornih oblik ravnanja.

Različnost skupine je del učnega okolja

V vsaki skupini se pojavljajo različne osebnosti, načini sodelovanja in neformalne vloge. Nekateri otroci se hitro vključijo, drugi potrebujejo več časa. Nekateri prevzamejo pobudo, drugi sledijo, opazujejo ali se umaknejo. Program teh razlik ne poskuša izbrisati, temveč jih, kadar je to varno in smiselno, uporablja kot del učnega procesa.

Posebno pozornost namenjamo otrokom, ki imajo v skupini velik vpliv. Cilj ni njihove vodilne vloge zatreti, temveč jo, kadar je mogoče, preusmeriti v pozitivno smer. Otrok, ki ima sposobnost vplivati na skupino, lahko dobi nalogo, pri kateri svojo energijo, pobudo ali avtoriteto uporabi za sodelovanje in podporo drugim. Takšna usmeritev ni nagrada za neustrezno vedenje, temveč način, kako ob jasnih mejah razvijati odgovorno uporabo vpliva.

Meje so jasne, pot do njih je lahko različna

Program ima jasne cilje in varnostne meje, vendar izvajalcu ne predpisuje popolnoma enakega odziva v vsaki situaciji. Starost otrok, značilnosti skupine, predhodne izkušnje in dogajanje med samo izvedbo zahtevajo strokovno presojo in prilagajanje.

Zato program standardizira predvsem tisto, kar mora ostati stabilno: namen, temeljna načela, varnostni okvir, meje kompetenc ter pričakovano kakovost izvajanja. Konkretne vaje, njihovo zaporedje, intenzivnost, način komunikacije in odzivanje na skupino ostajajo znotraj tega okvira predmet presoje ustrezno usposobljenega izvajalca.

Takšna prilagodljivost ne pomeni odsotnosti strukture. Omogoča, da ista načela ostanejo uporabna tudi takrat, ko pred izvajalcem ni skupina, ki je bila opisana v priročniku, temveč resnični otroci v resnični situaciji.

Napaka je lahko del učenja

Izkustveno učenje vključuje tudi možnost, da otrok izbere odziv, ki se pozneje ne izkaže kot najboljši. Kadar situacija ostaja znotraj varnih meja, namen programa ni vsake neustrezne odločitve nemudoma preprečiti, temveč jo lahko uporabi kot izhodišče za razmislek o posledicah, drugih možnostih in ponovnem poskusu.

To ne pomeni dopuščanja nasilja ali nevarnega vedenja. Kadar je ogrožena varnost posameznika ali skupine, izvajalec poseže in postavi jasno mejo. Kadar pa neposredne nevarnosti ni, lahko tudi neuspešen poskus predstavlja dragoceno učno izkušnjo.

Odnos pred metodo

Vaje, igre in drugi elementi programa so orodja. Njihova vrednost ni samo v načinu izvedbe, temveč tudi v odnosu, znotraj katerega se izvajajo. Otrok mora vedeti, da so meje jasne, da ga izvajalec opazuje in da njegova varnost ni podrejena uspešni izvedbi naloge.

Zaupanje pri tem ne pomeni odsotnosti pravil ali zahtev. Omogoča pa prostor, v katerem lahko otrok poskusi, se zmoti, vpraša, zavrne, ponovno poskusi in postopoma prevzema več odgovornosti.

Prav zaradi pomena odnosa programa ni mogoče v celoti prenesti zgolj z opisom vaj. Kakovost izvedbe je povezana tudi s sposobnostjo izvajalca opazovati skupino, prilagajati zahtevnost, razumeti namen posamezne aktivnosti ter se odzivati znotraj strokovnih in varnostnih meja. Temu je zato namenjen poseben del programa, ki opredeljuje kompetence in način usposabljanja izvajalcev.

Program se uči skupaj z ljudmi, ki jim je namenjen

Temeljna načela predstavljajo stabilen okvir, ne pa dokončno zaprtega sistema. Program se bo razvijal na podlagi izkušenj pri izvajanju, povratnih informacij otrok in strokovnih delavcev, rezultatov evalvacije ter novih strokovnih spoznanj.

Prilagajanje programa ne pomeni opuščanja njegove identitete. Nasprotno, omogoča, da se ohranijo njegova temeljna načela, medtem ko se izboljšujejo načini, kako jih uresničujemo v praksi. Odprtost za spremembe je zato del odgovornosti programa do otrok in okolij, v katerih se izvaja.

5. METODOLOŠKI PRISTOP

Metodološki pristop programa temelji na povezovanju pogovora, igre, gibanja, skupinskega sodelovanja, praktičnih situacij in refleksije. Posamezni elementi niso samostojne metode z vnaprej določenim učinkom, temveč orodja, ki jih izvajalec izbira in povezuje glede na namen aktivnosti, starost in značilnosti skupine ter odzive otrok med samo izvedbo.

Program zato ni zasnovan kot nespremenljivo zaporedje vaj. Jasno so določeni cilji, temeljna načela in varnostni okvir, konkretna pot do njih pa se lahko spreminja. Izvajalec lahko posamezno aktivnost podaljša, skrajša, poenostavi, nadgradi, zamenja ali prekine, kadar odziv skupine pokaže, da je to smiselno. Takšna prilagodljivost zahteva razumevanje namena posamezne aktivnosti in sposobnost spremljanja dogajanja v skupini, zato je neposredno povezana s kompetencami izvajalca.

Pogovor kot izhodišče, ne kot edino orodje

Pogovor ima v programu pomembno mesto. Otrokom omogoča izražanje lastnih pogledov, izkušenj in vprašanj ter odpira prostor za skupno razmišljanje o odnosih, mejah, odgovornosti in možnih odzivih. Izvajalec pri tem ne išče predvsem odgovorov, ki jih želi slišati, temveč poskuša razumeti, kako otroci določeno situacijo zaznavajo in razlagajo.

Vendar program ne temelji samo na pogovoru. Med tem, kar posameznik o neki situaciji ve ali pove v mirnem okolju, in tem, kako se odzove, ko se okoliščine spremenijo, lahko obstaja pomembna razlika. Zato pogovor povezujemo z izkušnjo, v kateri otrok dobi možnost svoje razumevanje preveriti tudi skozi dejanje, sodelovanje in odziv na druge.

Igra kot prostor raziskovanja

Igra omogoča ustvarjanje situacij, v katerih lahko otroci raziskujejo odnose in odzive brez potrebe po neposrednem izpostavljanju svojih osebnih izkušenj. Varnost in igrivost pri tem ne pomenita, da je vsebina manj resna. Prav nasprotno: igra lahko omogoči aktivno vključevanje v vprašanja, o katerih bi bilo zgolj v pogovoru težje razmišljati.

Naloge so oblikovane tako, da praviloma dopuščajo več možnih poti. Otrok lahko poskusi, opazuje druge, spremeni odločitev, poišče pomoč ali ob ponovitvi izbere drugačen odziv. Namen zato ni uspešno opraviti igre kot take, temveč uporabiti dogajanje v njej kot material za učenje.

Izvajalec med igro spremlja tudi skupinsko dinamiko: kdo prevzema pobudo, kdo sledi, kdo ostaja ob strani, kako se skupina odziva na uspeh ali neuspeh, kako se spreminjajo odnosi ob povečani zahtevnosti ter kdaj posameznik ali skupina začne iskati sodelovanje. Teh opažanj ne uporablja za označevanje otrok, temveč za prilagajanje nadaljnjega poteka.

Gibanje in sprememba okoliščin

Gibanje v program vnaša elemente, ki jih zgolj verbalna obravnava težje ustvari. Spremenijo se razdalja med udeleženci, hitrost dogajanja, količina informacij, ki jih mora posameznik spremljati, in čas, ki ga ima na voljo za odločitev. Otrok mora ob tem zaznavati sebe, druge in prostor ter svoje ravnanje sproti prilagajati.

S tem se lahko pokaže razlika med razumevanjem neke možnosti in sposobnostjo, da jo posameznik prepozna ter uporabi v nekoliko zahtevnejši situaciji. Namen takšnega dela ni ustvarjanje realne nevarnosti ali simuliranje nasilja, temveč varno spreminjanje okoliščin, v katerih otrok preizkuša svoje odzive.

Gibalne aktivnosti se zato uvajajo postopno. Zahtevnost se lahko spreminja z različnimi elementi, na primer s številom sodelujočih, razdaljo, časom za odziv, kompleksnostjo naloge ali količino informacij. Intenzivnost se povečuje le toliko, kolikor je potrebno za namen aktivnosti in kolikor jo skupina oziroma posameznik lahko varno obvladuje.

Osebni prostor, telesna bližina in stik

Nekatere aktivnosti vključujejo približevanje drugemu, vstopanje v osebni prostor ali ustrezno oblikovan telesni stik. Namen teh elementov ni učenje fizičnega obračunavanja ali ustvarjanje čim bolj realističnega konflikta. Uporabljajo se zato, ker se lahko posameznikovo zaznavanje in odzivanje spremeni, ko situacija iz verbalne oziroma oddaljene preide v telesno bližino.

Otrok lahko v varnem okolju tako zaznava lastne meje, razdaljo, položaj telesa, spremembe v pozornosti in svoje odzive ob približevanju druge osebe. Tega dela izkušnje ni mogoče v celoti nadomestiti z razlago, saj je njegovo bistvo prav v zaznavanju lastnega odziva.

Telesna bližina in stik se uporabljata namensko, postopno in pod neposrednim nadzorom ustrezno usposobljenega izvajalca. Upoštevajo se starost, sposobnosti, okoliščine in odzivi posameznega otroka. Otrok lahko telesni stik zavrne oziroma postavi svojo mejo, ne da bi bil zaradi tega izpostavljen, kaznovan ali izključen iz nadaljnjega sodelovanja. Podrobnejši varnostni okvir je opredeljen v poglavju o varnosti in varovanju otrok.

Menjavanje vlog in perspektive

Vloge v aktivnostih niso namenjene utrjevanju oznak, kot so otrok, ki nasilje povzroča, otrok, ki ga doživlja, ali opazovalec. Kadar narava aktivnosti to dopušča, se vloge spreminjajo, saj lahko ista situacija iz različnih položajev ponudi različne informacije.

Menjava perspektive otroku omogoča, da opazuje, kako se ista situacija spremeni, ko ima drugačno nalogo, položaj ali odgovornost. Otrok, ki je prej vodil, lahko sodeluje po navodilih drugega; opazovalec lahko dobi možnost ukrepanja; posameznik, ki je nalogo reševal sam, lahko v naslednjem poskusu potrebuje pomoč skupine.

Namen ni otroka prisiliti, da »začuti, kako je biti žrtev« ali da bi z umetnim ustvarjanjem stiske poskušali doseči empatijo. Namen je omogočiti varno spremembo perspektive in širiti razumevanje različnih možnosti, ki se pojavijo znotraj istega odnosa ali situacije.

Postopno dodajanje pritiska

Ena od značilnosti metodološkega pristopa je postopno spreminjanje zahtevnosti situacije. Otrok se z novo nalogo praviloma najprej sreča v okoliščinah, v katerih ima dovolj časa in prostora za razumevanje. Ko jo obvladuje, se lahko posamezni elementi spremenijo tako, da zahtevajo več pozornosti, sodelovanja ali hitrejše odločanje.

Pritisk pri tem ni cilj in ni namenjen preverjanju, koliko otrok prenese. Je nadzorovan metodološki element, s katerim se lahko pokaže, ali se način odzivanja spremeni, ko situacija ni več popolnoma predvidljiva. Izvajalec mora zato ves čas presojati razliko med koristnim izzivom in preobremenitvijo ter intenzivnost po potrebi zmanjšati.

Takšna postopnost omogoča tudi ponavljanje. Otrok lahko najprej nekaj preizkusi v preprostejših okoliščinah, nato v nekoliko drugačnih in pozneje zahtevnejših. Cilj ni avtomatizirati enega odgovora, temveč povečati sposobnost zaznavanja situacije in izbire med več možnostmi.

Skupina kot del metode

Skupina v programu ni samo organizacijski okvir, znotraj katerega hkrati dela več otrok. Je pomemben del učnega okolja. Odzivi drugih spreminjajo situacijo, ustvarjajo nove možnosti in posamezniku omogočajo izkušnjo sodelovanja, podpore, vpliva in skupne odgovornosti.

Nekatere naloge so zato namenoma zasnovane tako, da jih posameznik težko ali sploh ne more uspešno rešiti sam. Njihov namen ni dokazovanje nemoči posameznika, temveč ustvarjanje izkušnje, da je vključevanje drugih lahko učinkovita in odgovorna strategija.

Pri tem izvajalec spremlja tudi neformalne odnose v skupini. Otroku, ki spontano prevzema vodilno vlogo, lahko nameni nalogo, s katero njegov vpliv usmeri v sodelovanje, skrb za druge ali doseganje skupnega cilja. Otrok, ki se težje vključuje, lahko dobi drugačno pot do sodelovanja. Metoda tako ne zahteva enakega vedenja vseh otrok, temveč išče načine, kako različne značilnosti skupine vključiti v skupno izkušnjo.

Refleksija kot povezava med izkušnjo in pomenom

Po posamezni aktivnosti ali v primernem trenutku med njo izvajalec otrokom omogoči razmislek o tem, kaj se je zgodilo. Refleksija je lahko zelo kratka in ni nujno vedno organizirana kot formalni skupinski pogovor. Njena naloga je povezati izkušnjo z razumevanjem.

Vprašanja so usmerjena predvsem v opažanje: kaj se je spremenilo, kaj je bilo težko, kaj je pomagalo, zakaj so izbrali določen odziv, kaj so opazili pri drugih in kaj bi ob ponovitvi morda naredili drugače. S tem izvajalec ne pridobi samo vpogleda v otrokovo razmišljanje, temveč zmanjšuje tudi možnost, da bi sam napačno interpretiral pomen otrokovega vedenja.

Refleksija zato ni namenjena temu, da izvajalec otrokom na koncu razloži, kaj bi morali misliti. Omogoča jim, da lastno izkušnjo ubesedijo, jo primerjajo z drugimi pogledi in skupaj poiščejo dodatne možnosti.

Opazovanje in prilagajanje med izvedbo

Izvajalec skozi celotno delavnico spremlja posameznika, skupino in odziv na uporabljene aktivnosti. Opazovanje ni ločena faza programa, temveč poteka ves čas in predstavlja podlago za odločanje o nadaljnji izvedbi.

Pomembni so verbalni in neverbalni odzivi, način sodelovanja, spremembe v skupinski dinamiki, stopnja vključenosti, pojav nelagodja ali stiske ter načini, kako otroci rešujejo naloge in se odzivajo drug na drugega. Posameznega odziva izvajalec ne razume avtomatično kot dokončnega podatka o otroku, temveč ga presoja v kontekstu dogajanja.

Prav zato metode ni mogoče kakovostno izvajati zgolj z natančnim sledenjem seznamu vaj. Dve skupini lahko začneta z enako aktivnostjo in potrebujeta popolnoma drugačno nadaljevanje. Naloga izvajalca je ohraniti cilj in varnostni okvir ter znotraj njiju izbrati pot, ki je primerna ljudem pred njim.

Metodološki cikel

Čeprav konkretna izvedba ni toga, lahko način dela opišemo kot ponavljajoč se proces. Izvajalec ustvari situacijo oziroma nalogo, opazuje odziv posameznika in skupine, omogoči izkušnjo, po potrebi spremeni okoliščine, z otroki osmisli dogajanje ter na podlagi opaženega izbere naslednji korak.

Ta proces se lahko med delavnico večkrat ponovi. Posamezna vaja zato ni zaključena enota, ampak lahko postane izhodišče za naslednjo situacijo. Nekaj, kar se nepričakovano pojavi v skupini, je lahko ob ustrezni strokovni presoji uporabljeno kot nova učna priložnost.

Metodološki pristop lahko zato povzamemo kot **strukturirano prilagodljivost**: jasni cilji, načela in varnostne meje določajo okvir, znotraj njega pa izvajalec uporablja strokovno presojo, opazovanje in odzivanje na konkretno skupino.

6. STRUKTURA UVODNE DELAVNICE

Uvodna delavnica predstavlja prvi neposredni stik otrok s programom. Zasnovana je kot samostojna in zaključena izkušnja, ki otrokom omogoči aktivno raziskovanje odnosov, skupinske dinamike, osebnih meja, odgovornosti in različnih možnosti odzivanja. Hkrati predstavlja možno izhodišče za nadaljevalne aktivnosti, v katerih se lahko posamezne vsebine skozi daljše obdobje poglabljajo in nadgrajujejo.

Delavnica nima povsem nespremenljivega scenarija. Njena konkretna izvedba se prilagaja starosti, številu udeležencev, značilnostim skupine, prostoru in odzivom otrok. Kljub temu ohranja jasno notranjo strukturo, ki omogoča postopno prehajanje od vzpostavitve varnega učnega okolja in začetnega raziskovanja skupine do zahtevnejših izkustvenih situacij, refleksije in zaključka.

Vstop v delavnico in vzpostavitev prostora

Začetni del je namenjen vzpostavitvi odnosa med izvajalcem in skupino ter osnovnega okvira sodelovanja. Otroci morajo dobiti dovolj informacij, da razumejo, v kakšno dejavnost vstopajo, kaj lahko pričakujejo in katere meje veljajo med izvajanjem. Pravila so jasna, vendar začetek ni namenjen dolgemu podajanju navodil ali razlagi teorije.

Izvajalec že v tej fazi spremlja način, kako skupina vstopa v prostor in dejavnost: kako hitro se otroci vključujejo, kdo prevzema pobudo, kdo potrebuje več časa, kako se odzivajo drug na drugega ter kakšna je splošna dinamika skupine. Ta opažanja niso namenjena razvrščanju ali ocenjevanju otrok, temveč predstavljajo prve informacije za prilagajanje nadaljnje izvedbe.

Pomemben cilj začetka je ustvariti okolje, v katerem otrok razume, da lahko sodeluje, preizkuša, sprašuje, postavi mejo in naredi napako. Varnost pri tem ne temelji na odsotnosti zahtevnosti, temveč na predvidljivih mejah in zaupanju, da izvajalec proces spremlja.

Začetna izkušnja in ugotavljanje izhodišča

Pred obsežnejšo razlago tematike se lahko uporabi kratka aktivnost, problemska situacija ali igra, ki izvajalcu omogoči vpogled v začetni način razmišljanja in odzivanja skupine. Otroci pri tem ne rešujejo testa in niso ocenjevani. Namen je opazovati, katere možnosti spontano prepoznajo, kako sodelujejo, kdaj poiščejo pomoč, kako se odzivajo na druge ter kakšne rešitve oblikujejo brez predhodnega usmerjanja.

Takšno izhodišče je pomembno iz dveh razlogov. Izvajalcu omogoča prilagajanje nadaljnjega dela dejanski skupini, otrokom pa pozneje omogoči primerjavo lastnih odzivov po novi izkušnji. Začetna aktivnost zato ni namenjena dokazovanju pomanjkanja znanja ali neustreznosti ravnanja, temveč ustvarjanju izhodišča za nadaljnje raziskovanje.

Končna oblika te aktivnosti bo opredeljena v izvedbenem delu programa. Pri njenem razvoju bo pomembno, da omogoča več različnih odzivov, da ne sugerira želenega odgovora ter da jo je mogoče ob zaključku ponoviti oziroma primerjati z dovolj podobno situacijo.

Odpiranje tematike skozi izkušnjo in pogovor

Problematika medvrstniškega nasilja se v delavnici ne odpira samo z definicijami in razlago posameznih oblik nasilja. Pogovor se povezuje z izkušnjami, opažanji in situacijami, ki nastanejo med aktivnostmi. Tako lahko otroci svoje predstave preverjajo, dopolnjujejo in primerjajo z drugimi pogledi.

Pri tem je pomembno, da izvajalec ne išče osebnih razkritij otrok in jih ne spodbuja k javnemu pripovedovanju izkušenj, ki jih ne želijo deliti. Delavnica ni terapevtski ali diagnostični prostor. O konkretnih situacijah je mogoče razmišljati tudi skozi igro, hipotetične primere in dogajanje znotraj skupine, ne da bi moral posameznik pred vrstniki razkrivati svojo osebno zgodbo.

Če otrok kljub temu spontano razkrije okoliščine, ki kažejo na možno ogroženost ali nasilje, se takšne informacije ne obravnavajo kot del običajne skupinske refleksije, temveč skladno z varnostnim okvirom programa in postopki pristojne vzgojno-izobraževalne ustanove.

Postopno spreminjanje zahtevnosti

Osrednji izkustveni del delavnice temelji na postopnem spreminjanju okoliščin. Otroci se z nalogami najprej srečajo v dovolj preglednih razmerah, nato pa se lahko zahtevnost glede na namen aktivnosti in odziv skupine postopoma povečuje. Spreminjajo se lahko razdalja, število sodelujočih, razpoložljivi čas, količina informacij, vloge, potreba po sodelovanju ali drugi elementi, ki vplivajo na odločanje.

Namen povečevanja zahtevnosti ni ustvarjanje čim večjega pritiska ali preverjanje vzdržljivosti otrok. Sprememba okoliščin omogoča raziskovanje vprašanja, ali rešitev, ki je delovala v preprosti situaciji, ostaja uporabna tudi takrat, ko se razmere spremenijo. Če ne, otrok dobi možnost poiskati drugo pot.

Izvajalec pri tem spremlja posameznika in skupino ter intenzivnost sproti prilagaja. Kadar izziv preneha služiti učenju ali se približuje meji varnega sodelovanja, se aktivnost spremeni, zmanjša njena zahtevnost ali prekine.

Različne vloge, različne možnosti

V izkustvenih aktivnostih se lahko spreminjajo naloge, položaji in vloge otrok. Namen tega ni reproduciranje dejanskih vlog iz situacij medvrstniškega nasilja, temveč omogočanje različnih perspektiv znotraj varnega učnega okolja.

Otrok lahko v eni situaciji vodi, v drugi sledi, v tretji opazuje, sodeluje z drugimi ali potrebuje njihovo pomoč. S tem pridobiva izkušnjo, da sprememba položaja pogosto spremeni tudi možnosti, ki jih opazi. Hkrati skupina raziskuje, kako vedenje posameznika vpliva na druge in kako lahko odzivi drugih spremenijo potek situacije.

Posebno mesto imajo aktivnosti, pri katerih otroci ugotavljajo, da samostojno reševanje ni vedno najboljša ali najvarnejša možnost. Vključitev vrstnikov ali odraslega, umik po pomoč in oblikovanje sodelovanja so enakovredne možnosti odgovornega ravnanja, kadar ustrezajo konkretni situaciji.

Telesna izkušnja znotraj varnega okvira

Kadar namen aktivnosti to zahteva, lahko delavnica vključuje gibanje, približevanje, raziskovanje osebnega prostora in ustrezno oblikovan telesni stik. Ti elementi se uporabljajo zato, ker se zaznavanje

situacije lahko spremeni, ko se spremeni razdalja med ljudmi oziroma ko situacija pridobi telesno komponento.

Njihov namen ni simuliranje dejanskega nasilnega dogodka ali učenje fizičnega spopadanja. Otroku omogočajo raziskovanje lastnih meja, razdalje, položaja, pozornosti in odzivanja v nadzorovanem okolju. Uporabljajo se postopno, namensko in pod neposrednim nadzorom usposobljenega izvajalca, pri čemer možnost otroka, da postavi svojo mejo ali telesni stik zavrne, ostaja sestavni del varnega sodelovanja.

Refleksija med procesom

Refleksija ni omejena samo na zaključek delavnice. Izvajalec jo vključuje v trenutkih, ko lahko otrokom pomaga razumeti izkušnjo, ki so jo pravkar pridobili. Včasih je dovolj kratko vprašanje, drugič je smiseln daljši pogovor ali ponovitev aktivnosti z drugačno rešitvijo.

Pomembneje od vprašanja, ali je bil odziv »pravilen«, je raziskovanje njegovega nastanka in posledic. Otroci lahko razmišljajo o tem, kaj so opazili, zakaj so nekaj naredili, kaj se je zaradi njihovega odziva zgodilo, kaj jim je pomagalo in katere druge možnosti bi še lahko uporabili.

Takšna refleksija izvajalcu omogoča tudi preverjanje lastnih interpretacij. Vedenje, ki ga opazi od zunaj, nima nujno enakega pomena za otroka, zato je otrokovo pojasnilo pomemben del razumevanja situacije.

Zaključna primerljiva izkušnja

Ob zaključku delavnice se lahko uporabi aktivnost, ki je po svoji logiki primerljiva z začetno izkušnjo. Namen ni preverjati, ali so otroci osvojili en »pravilen« odgovor, niti iz rezultata posamezne delavnice sklepati o dolgoročnem vedenjskem učinku programa.

Primerjava je namenjena predvsem opazovanju, ali se je po delavnici spremenil način, kako skupina zaznava situacijo in katere možnosti prepoznava. Zanimajo nas lahko širina nabora odzivov, vključevanje drugih, iskanje pomoči, sodelovanje, upoštevanje varnosti ter sposobnost pojasniti, zakaj je bila določena možnost izbrana.

Začetna in zaključna aktivnost lahko tako predstavljata enega od elementov **procesne evalvacije delavnice**. Njuna končna zasnova, način beleženja opažanj in merila primerjave bodo določeni v evalvacijskem okviru programa. Rezultati se bodo interpretirali previdno in ne bodo predstavljeni kot dokaz dolgoročne učinkovitosti programa.

Zaključek, ki otroku nekaj pusti

Delavnica se ne zaključi zgolj s koncem zadnje aktivnosti. Otrokom je treba omogočiti, da izkušnjo smiselno zaključijo, izpostavijo svoja opažanja in prepoznajo možnosti, ki jih lahko odnesejo s seboj.

Cilj ni, da vsi otroci delavnico zapustijo z istim stavkom ali isto rešitvijo. Pomembneje je, da se njihov pogled na možnosti odzivanja lahko razširi. Nekdo bo morda bolj jasno prepoznal svojo mejo, drugi možnost, da poišče pomoč, tretji vpliv, ki ga ima kot opazovalec, četrti pomen sodelovanja.

Ob zaključku mora biti jasno tudi, kam se otrok lahko obrne, kadar potrebuje pomoč v resnični situaciji. Program s tem ponovno loči učno izkušnjo od dejanske obravnave nasilja ter otroku ne ustvarja pričakovanja, da mora težke situacije reševati sam.

Most v nadaljevanje

Uvodna delavnica je zasnovana tako, da ima vrednost tudi za otroka, ki se z nadaljevalnim programom ne bo več srečal. Ne predstavlja prvega dela vsebine, ki bi bila brez nadaljevanja nedokončana. Otrok mora že iz posamezne delavnice odnesti celovito in varno izkušnjo.

Nadaljevalne aktivnosti imajo drugačno nalogo. Omogočajo ponavljanje, poglabljanje, spreminjanje okoliščin, postopno povečevanje zahtevnosti ter prenos že pridobljenih izkušenj v nove situacije. Otrok se lahko z enakimi temeljnimi načeli srečuje večkrat, vendar na drugačen način in z novimi izzivi.

S tem uvodna delavnica predstavlja hkrati **zaključeno izkušnjo in odprta vrata**. Za nekatere otroke bo ostala samostojen preventivni dogodek, drugim pa bo omogočila vstop v daljši proces učenja, gibanja, sodelovanja in razvijanja različnih možnosti odzivanja.

7. NADALJEVALNI PROGRAM IN KONTINUITETA

Uvodna delavnica otroku omogoči prvo strukturirano izkušnjo, v kateri lahko raziskuje odnose, osebne meje, sodelovanje, odgovornost in različne možnosti odzivanja. Njena naloga pa ni, da bi v omejenem času utrdila vedenjske vzorce ali ustvarila trajno spremembo. Nadaljevalni program zato predstavlja prostor, v katerem se lahko izkušnje iz uvodne delavnice ponavljajo, poglabljajo in preizkušajo v novih okoliščinah.

Nadaljevanje ni zasnovano kot ponavljanje uvodne delavnice. Otrok se srečuje z enakimi temeljnimi načeli, vendar skozi nove situacije, drugačne naloge in postopno spreminjanje zahtevnosti. Tako se ne utrjuje en sam naučen odgovor, temveč sposobnost zaznavanja situacije, prilagajanja in izbire med različnimi možnostmi.

Od posamezne izkušnje k procesu

Posamezna izkušnja lahko otroku pokaže možnost, ki je prej ni poznal. Da bi jo znal prepoznati tudi v drugačnih okoliščinah, pa potrebuje priložnosti za ponovno preizkušanje, prilagajanje in razmislek. Nadaljevalni program zato temelji na kontinuiteti, pri kateri se že znane vsebine vračajo v novih oblikah in se postopoma povezujejo z zahtevnejšimi situacijami.

Napredek pri tem ni razumljen kot linearno prehajanje po vnaprej določenih stopnjah. Otrok lahko v eni situaciji pokaže veliko samostojnosti, v drugi potrebuje pomoč, v tretji pa se odzove drugače, kot bi pričakovali. Takšna nihanja niso nujno znak neuspeha, temveč normalen del učenja in razvoja.

Zato namen nadaljevalnega dela ni doseči enotnega vedenja vseh otrok. Pomembneje je širiti njihove izkušnje ter jim omogočati, da skozi čas razvijajo večjo sposobnost prepoznavanja svojih meja, sodelovanja, iskanja pomoči, prevzemanja odgovornosti in izbire odziva glede na okoliščine.

Vključevanje otrok

V nadaljevalni program se lahko vključijo otroci, ki so sodelovali na uvodni delavnici, pa tudi otroci, ki predhodne delavnice niso obiskovali. Uvodna delavnica zato ni pogoj za vključitev.

Takšna odprtost ima pomembno praktično in vsebinsko funkcijo. Program ne želi ustvariti zaprte skupine otrok, ki so bili vključeni zaradi določene problematike, niti posameznika označiti kot nekoga, ki nadaljevanje »potrebuje«. Vključitev je možnost za otroka, ki želi sodelovati v dejavnostih, se gibati, učiti in razvijati znotraj načel programa.

Otroku, ki se skupini pridruži pozneje, se omogoči postopno spoznavanje osnovnih pravil, načel in načina dela. Izvajalec pri vključevanju novega člana upošteva njegovo predhodno izkušnjo in dinamiko že oblikovane skupine, ne da bi od njega pričakoval, da mora najprej »nadoknaditi« uvodno delavnico.

Stabilen okvir in spreminjajoče se izkušnje

Nadaljevalni program ohranja temeljna načela in metodološki okvir, opredeljen v predhodnih poglavjih. Stabilnost zagotavljajo jasne meje, način odnosa do otroka, varnostni standardi ter strokovno vodenje. Znotraj tega okvirja se vsebina spreminja glede na razvoj skupine.

Aktivnosti lahko vključujejo gibanje, igro, sodelovanje, problemske naloge, delo v parih ali skupinah, raziskovanje osebnega prostora in meja, ustrezno oblikovan telesni stik, spreminjanje vlog ter refleksijo. Njihova izbira ni vezana na potrebo po čim večji raznolikosti, temveč na namen, ki ga želimo v določenem trenutku doseči.

Tudi znana aktivnost lahko ob ponovitvi pridobi drugačen pomen, če se spremenijo pravila, vloge, čas, prostor, število sodelujočih ali naloga posameznika. Otrok se tako uči, da rešitev ni nujno lastnost vaje, temveč je odvisna od situacije.

Postopno povečevanje samostojnosti

V začetnih fazah lahko izvajalec otrokom ponudi več strukture, usmerjanja in podpore. Z večanjem izkušenj se lahko del odgovornosti postopoma prenaša na skupino: otroci sami iščejo rešitve, organizirajo sodelovanje, prepoznavajo potrebo po pomoči in razmišljajo o posledicah svojih odločitev.

Večja samostojnost ne pomeni umika izvajalca iz procesa. Njegova odgovornost za varnost, strokovne meje in spremljanje skupine ostaja nespremenjena. Spreminja se predvsem količina prostora, ki ga otroci dobijo za lastno odločanje znotraj varnega okvira.

Na ta način otrok ne pridobiva samo izkušenj z reševanjem posamezne naloge, temveč tudi izkušnjo, da lahko sodeluje pri oblikovanju rešitve in da ima njegovo ravnanje vpliv na skupino.

Skupina kot prostor pripadnosti in odgovornosti

Kontinuiteta omogoča nekaj, česar posamezna delavnica težje ustvari: razvoj stabilnejših odnosov znotraj skupine. Otroci se skozi čas bolje spoznajo, učijo prepoznavati različne načine sodelovanja ter dobivajo ponavljajoče se izkušnje zaupanja, postavljanja meja in skupnega reševanja nalog.

Cilj pri tem ni ustvariti skupine, v kateri konfliktov ni. Konflikt, nestrinjanje ali neuspešno sodelovanje so lahko del običajne skupinske dinamike in, kadar ostajajo znotraj varnih meja, tudi izhodišče za učenje. Pomembno je, kako se skupina in posamezniki nanje odzovejo ter katere možnosti za nadaljevanje prepoznajo.

Sčasoma lahko skupina postane tudi del otrokovega kroga podpore. To ne pomeni, da prevzema vlogo družine, šole ali strokovnih služb, temveč da otrok pridobi dodatno okolje, v katerem lahko doživlja sodelovanje, pripadnost in odgovornost do drugih.

Povezava z aikidom brez pogojevanja z aikidom

Nadaljevalne aktivnosti izhajajo tudi iz okolja in izkušenj aikida, vendar njihov namen ni pridobivanje tehničnega aikido znanja kot pogoj za sodelovanje v programu. Elementi borilne veščine se uporabljajo tam, kjer smiselno podpirajo cilje programa: pri raziskovanju razdalje, ravnotežja, gibanja, telesne zaznave, meja, nadzora, sodelovanja in odzivanja na drugega.

Otrok se lahko skozi takšno izkušnjo začne zanimati tudi za aikido in se pozneje vključi v redne treninge. To je lahko dobrodošla posledica, ni pa merilo uspešnosti programa in ni njegov primarni cilj.

Prav tako vključitev v nadaljevalni program ne zahteva, da otrok želi postati aikidoka. Program in redni trening aikida se lahko vsebinsko dotikata in uporabljata nekatera sorodna izhodišča, vendar imata različna primarna namena.

Povezovanje izkušenj z vsakdanjim življenjem

Pomemben cilj nadaljevalnega programa je postopno povezovanje izkušenj iz aktivnosti s situacijami zunaj vadbenega prostora. Prenos ni razumljen kot neposredno navodilo, da mora otrok v resničnem konfliktu ponoviti določeno vajo ali odziv.

Refleksija je zato usmerjena v širša vprašanja: kako prepoznati svojo mejo, kdaj je smiselno vztrajati in kdaj se umakniti, komu zaupati, kako vključiti druge, kako se odzvati na pritisk skupine ter kako ravnati, kadar rešitev, ki jo poznamo, v novi situaciji ne deluje.

Cilj ni ustvariti zbirke naučenih reakcij, temveč povečati otrokovo sposobnost, da **opazi, premisli in izbere**.

Spremljanje razvoja brez označevanja otroka

Daljše sodelovanje omogoča izvajalcu spremljanje sprememb, ki jih pri posamezni delavnici ni mogoče opazovati. Pri tem program ne uporablja otrokovega vedenja za postavljanje diagnoz ali oblikovanje trajnih ocen njegove osebnosti.

Spremljajo se predvsem procesni vidiki, povezani s cilji programa: način vključevanja v skupino, sodelovanje, prepoznavanje možnosti, iskanje pomoči, odnos do meja, prevzemanje odgovornosti ter odzivanje na spremembe zahtevnosti. Posamezno vedenje se vedno razume v kontekstu in skozi čas.

Takšno spremljanje lahko predstavlja enega od virov za evalvacijo programa, vendar mora biti jasno ločeno od kliničnega, psihološkega ali drugega strokovnega ocenjevanja, za katerega izvajalec programa nima ustreznih pristojnosti.

Nadaljevanje kot možnost, ne obveznost

Program želi otrokom ponuditi kontinuiteto, ne ustvarjati odvisnosti od programa ali izvajalca. Otrok lahko sodelovanje začne, nadaljuje ali zaključi skladno z dogovorjenimi pogoji in ob upoštevanju njegove starosti ter vloge staršev oziroma skrbnikov.

Uspeh nadaljevalnega programa zato ni opredeljen s tem, kako dolgo posamezni otrok ostane v skupini. Njegov namen je v času, ko sodeluje, ustvarjati kakovostne in varne priložnosti za izkušnjo, učenje in razvoj.

Če otrok nadaljuje pot v aikidu, drugem športu ali dejavnosti, če pridobljeno izkušnjo uporablja v šoli, doma ali med vrstniki oziroma če se preprosto odloči za nekaj drugega, program s tem ni izgubil svojega namena.

Njegov cilj ni otroka zadržati.

Njegov cilj je **nekaj uporabnega poslati z njim naprej.**

8. VARNOST, VAROVANJE OTROK IN MEJE IZVAJANJA

Varnost je sestavni del metodološkega pristopa programa in ne predstavlja ločenega sklopa pravil, ki se uporablja šele ob pojavu težave. Program vključuje gibanje, skupinsko dinamiko, spreminjanje zahtevnosti, raziskovanje osebnega prostora in pri nekaterih aktivnostih ustrezno oblikovan telesni stik, zato mora izvajalec varnost posameznika in skupine spremljati skozi celoten proces.

Varno okolje pri tem ne pomeni okolja brez izzivov. Pomeni okolje, v katerem so namen aktivnosti, meje izvajanja in odgovornost izvajalca jasni, zahtevnost pa se prilagaja tako, da izkušnja ostaja v funkciji učenja. Otrok mora vedeti, da lahko postavi svojo mejo, izrazi nelagodje ali posamezno obliko sodelovanja zavrne, ne da bi bil zaradi tega kaznovan, izpostavljen ali izključen iz skupine.

Odgovornost izvajalca

Izvajalec je odgovoren za strokovno in varno vodenje aktivnosti znotraj kompetenc, ki jih zahteva program. Pred izvedbo upošteva značilnosti skupine, starost udeležencev, prostor, uporabljene pripomočke in informacije, ki so pomembne za varno sodelovanje. Med samo izvedbo spremlja verbalne in neverbalne odzive otrok, skupinsko dinamiko ter spremembe, ki nastanejo ob povečevanju zahtevnosti.

Izvajalec mora biti sposoben aktivnost prilagoditi, zmanjšati njeno intenzivnost ali jo prekiniti, kadar presodi, da ne služi več svojemu namenu oziroma da nadaljevanje ni varno. Doseganje načrtovanega cilja aktivnosti nikoli nima prednosti pred varnostjo otroka.

Takšna presoja je eden od razlogov, da programa ni mogoče izvajati zgolj na podlagi pisnega opisa vaj. Varno izvajanje zahteva razumevanje namena aktivnosti, sposobnost opazovanja skupine ter presojo, kdaj nadaljevati, kdaj nekaj spremeniti in kdaj se ustaviti.

Telesna varnost in telesni stik

Aktivnosti, ki vključujejo gibanje, približevanje, osebni prostor ali telesni stik, se izvajajo postopno in nadzorovano. Vrsta in intenzivnost stika morata biti prilagojeni namenu aktivnosti, starosti in sposobnostim otrok ter konkretnim okoliščinam.

Telesni stik ni uporabljen kot kazen, sredstvo poniževanja, dokazovanja moči ali način prisilnega premagovanja otrokovega odpora. Prav tako namen aktivnosti ni ustvarjanje realističnega fizičnega nasilja. Kadar je telesni stik del izkustvenega dela, mora imeti jasen metodološki namen in ostati znotraj vnaprej določenih varnostnih meja.

Otrok lahko telesni stik zavrne ali med aktivnostjo spremeni svojo odločitev. Izvajalec mu v takem primeru, kadar je mogoče, omogoči drugo obliko sodelovanja. Postavljanje meje je lahko samo po sebi pomembna izkušnja in se zato ne obravnava kot neuspeh pri sodelovanju.

Psihološka in čustvena varnost

Tema medvrstniškega nasilja lahko pri posameznem otroku sproži spomine, nelagodje ali čustven odziv, ki ga pred začetkom aktivnosti ni mogoče vedno predvideti. Izvajalec zato poleg telesne varnosti spremlja tudi spremembe v vedenju, vključevanju in počutju otroka.

Otroka se ne sili v osebna razkritja, javno opisovanje lastnih izkušenj ali prevzemanje vloge, za katero izrazi jasno nelagodje. Prav tako se konkretnih osebnih zgodb posameznega otroka brez ustreznega razloga ne uporablja kot učnega materiala za skupino.

Če otrok potrebuje odmik od aktivnosti, mu mora biti omogočen način, ki čim bolj ohranja njegovo dostojanstvo in ga pred vrstniki po nepotrebnem ne izpostavlja. Kadar je mogoče, se mu omogoči drugačna oblika sodelovanja ali varen ponovni vstop v dejavnost.

Brez označevanja otrok

Program ne uporablja trajnih oznak, kot so »nasilnež«, »žrtev«, »problematičen otrok« ali podobnih opredelitev identitete. Pri obravnavi situacij govorimo o vedenju, odnosih, okoliščinah in posledicah ter o različnih možnostih odzivanja.

Tudi kadar otrok med aktivnostjo pokaže vedenje, ki zahteva jasno omejitev, se meja postavlja vedenju in ne otrokovi vrednosti ali identiteti. Namen intervencije je zaščititi posameznika in skupino ter omogočiti nadaljnje učenje, kadar je to mogoče.

Enako velja za otroke, ki se umaknejo, ne želijo sodelovati v posamezni aktivnosti ali potrebujejo več časa. Njihovega odziva se brez dodatnega konteksta ne razlaga kot šibkost, nesodelovanje ali dokaz osebnostne značilnosti.

Jasna meja pri nevarnem vedenju

Izkustveno učenje dopušča raziskovanje, napake in različne odzive, vendar ne pomeni dopuščanja vedenja, ki ogroža otroka ali druge. Kadar pride do namernega ali nenamernega ravnanja, pri katerem obstaja tveganje za poškodbo, ponižanje ali drugo pomembno škodo, izvajalec poseže v situacijo.

Odziv mora biti sorazmeren okoliščinam. Včasih zadostuje sprememba pravila ali kratka prekinitev, drugič je treba posameznika umakniti iz konkretne aktivnosti oziroma dejavnost v celoti ustaviti. Cilj posega ni kaznovanje, temveč ponovno vzpostavljanje pogojev za varno sodelovanje.

Če pogojev ni mogoče ponovno vzpostaviti, se aktivnost ne nadaljuje zgolj zato, ker je bila načrtovana.

Razkritje nasilja ali ogroženosti

Preventivna delavnica ni namenjena aktivnemu iskanju razkritij, vendar se lahko zgodi, da otrok izvajalcu med programom zaupa konkretno izkušnjo nasilja, zlorabe ali druge ogroženosti oziroma da izvajalec zazna okoliščine, ki zahtevajo nadaljnje ukrepanje.

Takšna situacija preseže običajno metodološko refleksijo. Izvajalec je ne obravnava pred skupino, ne prevzema vloge preiskovalca in otroku ne obljublja popolne zaupnosti, kadar bi bila zaradi njegove varnosti potrebna vključitev drugih odgovornih oseb.

Nadaljnje ravnanje poteka skladno z veljavnimi postopki ustanove, v kateri se program izvaja, in z obveznostmi varovanja otrok. Pred izvedbo mora biti zato jasno, kdo je kontaktna odgovorna oseba ustanove ter kako poteka predaja informacije, kadar je potrebno nadaljnje ukrepanje.

Če okoliščine kažejo na neposredno nevarnost za otroka ali drugo osebo, ima zaščita posameznika prednost pred nadaljevanjem programa.

Meja med preventivnim programom in strokovno obravnavo

Program je preventiven in izkustven. Ni namenjen diagnosticiranju, psihoterapevtski obravnavi, mediaciji konkretnih primerov medvrstniškega nasilja ali nadomeščanju dela šolske svetovalne službe, zdravstvenih, socialnovarstvenih oziroma drugih pristojnih strokovnih služb.

Izvajalec lahko opazi vedenje, spremembo ali dinamiko, ki zahteva pozornost, vendar iz posamezne aktivnosti ne postavlja diagnoz in ne sklepa o vzrokih otrokovega vedenja preko meja svojih kompetenc.

Kadar otrok potrebuje obravnavo, ki presega namen in kompetence programa, je odgovorno ravnanje izvajalca prav v tem, da **prepozna mejo svojega dela in omogoči vključitev ustreznega sistema podpore**.

Program zato ne vzpostavlja vzporednega sistema obravnave nasilja. Njegova naloga je preventiva in razvijanje izkušenj ter možnosti odzivanja; obravnava konkretnih primerov ostaja v pristojnosti za to določenih oseb in služb.

Sodelovanje z vzgojno-izobraževalno ustanovo

Za varno izvedbo je pomembna jasna razdelitev odgovornosti med izvajalcem programa in ustanovo, v kateri se program izvaja. Pred izvedbo se dogovorijo organizacijski pogoji, število in starost udeležencev, prostor, prisotnost oziroma dosegljivost odgovorne osebe ustanove ter način ravnanja ob posebnih okoliščinah.

Ustanova izvajalcu posreduje tiste informacije o organizacijskih ali drugih okoliščinah, ki so potrebne za varno izvedbo in jih je dopustno posredovati. Izvajalec pa ustanovo predhodno seznani z naravo aktivnosti, vključno z dejstvom, da lahko program vključuje gibanje, delo v parih ali skupinah, raziskovanje osebnega prostora ter ustrezno oblikovan telesni stik.

S tem se odgovornost ne prenaša z ene strani na drugo. Namen dogovora je zagotoviti, da vsak udeleženec procesa pozna svojo vlogo in da je ob nepredvideni situaciji jasno, kdo in kako ukrepa.

Varovanje zasebnosti in dostojanstva

Informacije, ki jih otrok ali ustanova posredujeta v okviru programa, se obravnavajo z ustrezno stopnjo zaupnosti in samo za namen, za katerega so potrebne. Pri evalvaciji in poročanju se podatki zbirajo in predstavljajo tako, da se po nepotrebnem ne omogoča prepoznavanje posameznega otroka.

Fotografiranje, snemanje ali uporaba gradiva za javno predstavitev programa ni samoumeven del sodelovanja. Kadar se takšno gradivo uporablja, morajo biti način pridobivanja ustreznih soglasij, namen uporabe in ravnanje z gradivom določeni ločeno od otrokovega sodelovanja v programu.

Otrokova izkušnja ni promocijsko gradivo. Tudi kadar želimo pokazati rezultate programa, ima njegovo dostojanstvo prednost pred komunikacijskimi potrebami projekta.

Posebne okoliščine in prilagoditve

Otroci imajo različne telesne, senzorne, komunikacijske, razvojne in druge značilnosti, ki lahko vplivajo na sodelovanje pri posamezni aktivnosti. Cilj programa ni avtomatično izključevanje otroka zaradi potrebe po prilagoditvi, temveč presoja, ali je mogoče sodelovanje organizirati na način, ki je varen in smiseln.

Prilagoditev lahko pomeni spremembo navodila, intenzivnosti, načina sodelovanja, prostora, partnerja ali konkretne aktivnosti. Kadar potrebna prilagoditev presega kompetence izvajalca ali razpoložljive pogoje, se skupaj z odgovornimi osebami poišče druga ustrezna rešitev.

Enakost sodelovanja zato ne pomeni, da mora vsak otrok vse aktivnosti opraviti na popolnoma enak način.

Varnostni okvir se preverja in razvija

Ker je program zasnovan kot razvijajoč se model, se tudi njegov varnostni okvir spremlja skozi izvedbe. Nepričakovane situacije, skorajšnji incidenti, poškodbe, prekinitve aktivnosti, povratne informacije otrok in strokovnih delavcev ter opažene pomanjkljivosti predstavljajo informacije za nadaljnje izboljševanje.

Pomembni dogodki se zato ne obravnavajo samo kot posamezne težave, temveč tudi kot možnost preverjanja, ali je treba spremeniti aktivnost, navodila, pogoje izvedbe, usposabljanje izvajalcev ali varnostne postopke.

Varnost v programu tako ni enkrat napisan seznam prepovedi, temveč **stalna odgovornost, ki spremlja razvoj metode in njeno izvajanje v praksi.**

9. POVEZOVANJE ŠOLE, STARŠEV IN SKUPNOSTI

Program izhaja iz razumevanja, da otrok svojih odnosov, odzivov in vedenjskih vzorcev ne razvija v enem samem okolju. Izkušnje iz šole se prenašajo domov, odnosi iz družine vplivajo na vključevanje med vrstnike, skupina spreminja vedenje posameznika, širše družbeno okolje pa soustvarja norme, po katerih otroci presojajo, kaj je sprejemljivo in kako se odzivati.

Zato posamezna delavnica ali izvajalec ne moreta sama prevzeti odgovornosti za preprečevanje medvrstniškega nasilja. Program želi prispevati svoj del: otrokom ponuditi izkustveno okolje, v katerem lahko raziskujejo odnose, meje, sodelovanje, odgovornost in možnosti odzivanja. Da bi takšne izkušnje dobile prostor tudi zunaj delavnice, pa je pomembno povezovanje ljudi in okolij, ki otroka spremljajo v vsakdanjem življenju.

Takšno izhodišče je skladno s celostnimi pristopi k preprečevanju nasilja v šolskem okolju, ki poleg dela z učenci poudarjajo sodelovanje zaposlenih v šoli, staršev, lokalne skupnosti in drugih strokovnih oziroma podpornih sistemov.

Šola kot partner, ne samo prostor izvedbe

Šola v programu ni razumljena zgolj kot prostor, ki zagotovi telovadnico in skupino otrok. Njeni strokovni delavci poznajo okolje, odnose in potrebe učencev ter imajo pomembno vlogo pri ustvarjanju varnega in podpornega šolskega prostora.

Sodelovanje se zato začne že pred izvedbo delavnice. Šola in izvajalec se dogovorita o namenu sodelovanja, značilnostih skupine, organizacijskih in varnostnih pogojih ter načinu nadaljnje komunikacije. Po izvedbi lahko izvajalec šoli posreduje opažanja o procesu in odzivu skupine, kadar so ta pomembna za razumevanje izvedbe in jih je mogoče odgovorno posredovati brez označevanja posameznih otrok.

Program pri tem ne ocenjuje kakovosti dela šole in ne nastopa kot zunanji presojevalec njenih odnosov. Če se med izvedbo pokažejo značilnosti skupinske dinamike, ki bi jih bilo smiselno nadalje spremljati, je naloga izvajalca, da jih predstavi v mejah svojih kompetenc in brez neutemeljenih zaključkov.

Cilj sodelovanja ni šoli povedati, kaj dela narobe, temveč poiskati, **kaj lahko naredimo skupaj bolje**.

Učitelji in drugi strokovni delavci

Učitelji in drugi strokovni delavci imajo z otroki bistveno daljši in drugačen odnos kot zunanji izvajalec programa. Opazujejo jih v vsakdanjih situacijah, poznajo razredne odnose in lahko zaznajo spremembe, ki jih v časovno omejeni delavnici ni mogoče oceniti.

Program njihove vloge ne nadomešča. Lahko pa jim ponudi dodatno perspektivo in skupni jezik za razmišljanje o odzivih otrok, skupinski dinamiki, mejah, odgovornosti in iskanju pomoči.

Smiselno sodelovanje zato ne pomeni, da morajo učitelji postati izvajalci programa. Pomembneje je, da razumejo njegov namen in temeljna načela ter lahko, kadar je to koristno, izkušnjo otroka povežejo z vsakdanjim življenjem v šoli.

Tudi strokovna priporočila poudarjajo, da so usposabljanje in podpora učiteljem pomemben del celostnega odziva na medvrstniško nasilje, skupaj z varnim šolskim okoljem, sodelovanjem staršev, vključevanjem učencev ter jasnimi potmi za pomoč in obravnavo.

Starši kot pomemben del otrokovega okolja

Starši oziroma skrbniki imajo pri otrokovem razumevanju odnosov, meja, odgovornosti in iskanja pomoči pomembno vlogo. Program jih zato ne razume zgolj kot osebe, ki podajo soglasje za sodelovanje otroka, temveč kot del njegovega podpornega okolja.

To pa ne pomeni, da mora program posegati v vzgojne pristope posamezne družine ali staršem določati, kako naj vzgajajo. Namen je ponuditi dovolj informacij, da razumejo, kaj otrok v programu počne, zakaj se uporabljajo določeni pristopi in kako lahko o pridobljeni izkušnji z njim govorijo tudi doma.

Kadar je smiselno, se staršem lahko ponudijo kratka pojasnila, predstavitve ali druga gradiva, ki jim omogočajo razumevanje osnovnih načel programa. Pri tem je pomembno, da komunikacija ne temelji na ustvarjanju strahu ali občutka, da morajo starši postati strokovnjaki za medvrstniško nasilje.

Program želi predvsem odpreti možnost, da otrok ob sebi prepozna odraslega, s katerim se lahko pogovarja in na katerega se lahko obrne, ko sam ne ve, kako naprej.

Otrok med različnimi krogi podpore

Eden od praktičnih konceptov programa je otrokovo prepoznavanje **kroga podpore**. Vanj lahko sodijo vrstniki, starši, učitelji, trenerji, sorodniki in drugi odrasli, ki jim otrok zaupa ter se nanje lahko obrne glede na okoliščine.

Krog podpore ni vnaprej določen in pri vseh otrocih ni enak. Prav tako ni namenjen ustvarjanju predstave, da mora otrok ob težavi aktivirati vse ljudi okoli sebe. Njegov namen je širši: otrok naj prepoznava, da mu ni treba vsake situacije reševati sam in da obstaja več poti do pomoči.

Na ravni programa lahko to idejo razširimo še naprej. Tako kot otrok potrebuje ljudi, na katere se lahko obrne, tudi posamezna šola ali družina pri zahtevnejših situacijah ne more vedno delovati sama. Krog se zato lahko širi proti svetovalnim službam, zdravstvenemu in socialnemu varstvu, lokalni skupnosti ter drugim strokovnim in podpornim okoljem.

Skupni cilj brez zahteve po enakem pristopu

Povezovanje različnih okolij ne pomeni, da morajo vsi uporabljati enake metode. Starš ima drugačno vlogo kot učitelj, učitelj drugačno kot izvajalec programa, strokovna služba pa drugačne pristojnosti od vseh naštetih.

Pomembno je, da različni pristopi niso med seboj v nasprotju pri temeljnih vprašanjih: otrokova varnost in dostojanstvo, jasne meje nesprejemljivega vedenja, možnost iskanja pomoči ter zavedanje, da odgovornost za zaščito otroka ostaja tudi pri odraslih.

Program zato ne poskuša ustvariti enega sistema, v katerega bi morali vsi vstopiti. Poskuša ustvariti **točke povezovanja**, kjer lahko različni ljudje s svojimi znanji in odgovornostmi prispevajo k istemu cilju.

Lokalna skupnost kot prostor sodelovanja

Preprečevanje medvrstniškega nasilja ni samo vprašanje posamezne šole ali družine. Otroci odraščajo tudi v športnih klubih, društvih, mladinskih organizacijah, lokalnih okoljih in drugih skupnostih, kjer se oblikujejo odnosi, vrednote in občutek pripadnosti.

Program zato omogoča povezovanje z občinami, lokalnimi organizacijami, društvi in drugimi partnerji, ki želijo prispevati k ustvarjanju podpornega okolja za otroke. Njihova vloga ni nujno izvajanje vsebin programa. Prispevajo lahko z omogočanjem dostopnosti, prostorov, povezovanjem različnih okolij, podporo nadaljevalnim aktivnostim ali drugimi oblikami sodelovanja.

Takšno povezovanje je skladno tudi s celostnim pristopom, ki preventivo razume širše od posamezne učilnice in poudarja sodelovanje šole z družinami, lokalnimi oblastmi in drugimi partnerji.

Organizacije in podjetja kot podporniki skupnosti

V program se lahko kot podporniki vključijo tudi podjetja in druge organizacije. Njihov prispevek lahko omogoči izvedbo aktivnosti za šole oziroma skupine otrok, ki bi bile sicer težje dostopne, ter podpira nadaljnji razvoj in širjenje programa.

Pri tem mora ostati jasno, da finančna ali druga podpora ne daje podporniku vpliva na strokovno vsebino programa, izbiro otrok znotraj posamezne skupine, evalvacijo rezultatov ali obravnavo konkretnih primerov.

Podpora prav tako ne pomeni pridobivanja dostopa do osebnih podatkov otrok ali njihovih individualnih zgodb. Prepoznavnost partnerjev se lahko zagotavlja na ravni podpore programu oziroma posamezni izvedbi, pri čemer se spoštujejo pravila ustanove, varstvo zasebnosti ter dostojanstvo otrok.

Na ta način lahko podjetje ali organizacija svoj prispevek usmeri v konkretno lokalno okolje, ne da bi zaradi tega preventivna vsebina postala promocijska aktivnost.

Od posamezne donacije do konkretne možnosti za otroka

Model sodelovanja je mogoče oblikovati tako, da podpornik s svojim prispevkom omogoči izvedbo ene ali več uvodnih delavnic. Kadar organizacijski pogoji to dopuščajo, lahko podpornik predlaga tudi lokalno okolje oziroma šolo, ki ji želi omogočiti izvedbo.

Končna vključitev šole vedno temelji na njenem prostovoljnem sodelovanju in dogovoru z izvajalcem. Donacija zato ne pomeni, da je bila delavnica šoli naročena brez njenega soglasja ali da podpornik odloča o načinu izvedbe.

Takšen model omogoča razmeroma neposredno povezavo med družbenim prispevkom organizacije in konkretno preventivno aktivnostjo, hkrati pa ohranja jasno ločnico med financiranjem, strokovno izvedbo in odločitvami šole.

Prepoznavnost podpore brez tekmovanja v dobrih delih

Program želi podpornikom omogočiti ustrezno javno prepoznavnost njihovega prispevka. Način predstavitve mora biti pregleden in sorazmeren z obliko podpore, pri čemer komunikacija ostaja usmerjena predvsem v namen programa in rezultate skupnega dela.

Če bodo za lažjo organizacijo uporabljene različne ravni oziroma kategorije podpore, bodo te predstavljale predvsem transparenten način prikaza obsega sodelovanja. Njihov namen ne bo ustvarjanje hierarhije med partnerji ali vtisa, da večji finančni prispevek pomeni večji strokovni vpliv.

Vrednost partnerstva ni samo v višini prispevka, temveč v tem, kaj ta prispevek omogoči.

Program kot povezovalec, ne lastnik problema

Medvrstniško nasilje nima enega vzroka in tudi njegova preventiva nima enega nosilca. Šola, družina, vrstniki, lokalna skupnost, različne strokovne službe in drugi deli otrokovega okolja imajo različne možnosti in odgovornosti.

Program zato ne nastopa z obljubo, da bo problem rešil namesto njih. Njegova vloga je ponuditi način dela, v katerega verjamemo, ter ustvarjati priložnosti, v katerih se lahko različni deli skupnosti povežejo okoli skupnega cilja.

To pomeni tudi sprejeti, da povezovanje ne bo vedno popolno. Nekatere šole se bodo vključile, druge ne. Nekateri starši bodo želeli več informacij, drugi manj. Nekatera podjetja bodo program podprla, druga v njem ne bodo prepoznala svoje vloge. Uspešnost modela zato ne temelji na zahtevi, da morajo sodelovati vsi, temveč na postopnem oblikovanju mreže ljudi in okolij, ki so pripravljeni prispevati svoj del.

Program ne ponuja obljube:

»Mi vam bomo rešili problem.«

Ponuja drugačno izhodišče:

»Pokazali bomo način dela, v katerega verjamemo, in ustvarili prostor, v katerem lahko s skupnim delom iščemo dolgoročne rešitve.«

10. SPREMLJANJE IN EVALVACIJA PROGRAMA

Spremljanje in evalvacija sta sestavni del razvoja programa. Njuna naloga ni dokazovati vnaprej pričakovanega uspeha, temveč sistematično preverjati, kako program poteka, kako ga udeleženci doživljajo, ali se med izvedbo kažejo spremembe, povezane z zastavljenimi cilji, ter katere dele programa je treba ohraniti, prilagoditi ali dodatno razviti.

Program pri tem jasno razlikuje med spremembami, ki jih je mogoče opazovati neposredno med posamezno delavnico, in dolgoročnimi učinki, o katerih na podlagi ene izvedbe ni mogoče zanesljivo sklepati. Pozitiven odziv otrok ali drugačen način reševanja zaključne aktivnosti lahko predstavlja pomembno informacijo o procesu učenja, ne pa sam po sebi dokaz trajne spremembe vedenja ali zmanjšanja medvrstniškega nasilja.

Evalvacija je zato zasnovana postopno in se bo razvijala skupaj s programom.

Kaj želimo spremljati

Spremljanje izhaja iz ciljev programa. Ne zanima nas samo, ali je bila otrokom delavnica všeč, temveč predvsem, **kaj se je med procesom dogajalo**.

Na ravni posamezne izvedbe lahko spremljamo vključevanje otrok, načine sodelovanja, prepoznavanje različnih možnosti odzivanja, vključevanje drugih pri reševanju nalog, iskanje pomoči, odnos do osebnih meja, prevzemanje odgovornosti ter sposobnost pojasniti lastne odločitve.

Pri tem ne pričakujemo, da bodo vsi otroci pokazali enake spremembe ali da bo obstajal en odziv, ki ga bomo šteli kot pravilnega. Pomembnejše je vprašanje, ali se skozi izkušnjo **širi nabor možnosti, ki jih otrok oziroma skupina prepoznava**.

Na ravni nadaljevalnega programa lahko spremljamo tudi, kako se posamezni procesni vidiki spreminjajo skozi čas in v različnih okoliščinah. Dolgoročnejše spremljanje omogoča opazovanje nečesa, česar posamezna delavnica ne more pokazati: ali otrok oziroma skupina določena spoznanja uporablja tudi ob novih nalogah in spremenjeni zahtevnosti.

Začetna in zaključna primerljiva izkušnja

Eden od predvidenih elementov procesne evalvacije je uporaba začetne in zaključne aktivnosti, ki sta po svoji logiki dovolj primerljivi, da omogočata opazovanje morebitnih sprememb v načinu reševanja situacije.

Začetna aktivnost se izvede pred obsežnejšim usmerjanjem otrok v vsebino delavnice. Njen namen je pridobiti vpogled v možnosti, ki jih skupina spontano prepoznava. Ob zaključku se uporabi primerljiva situacija, pri kateri lahko opazujemo, ali se je nabor odzivov spremenil oziroma razširil.

Pri tem nas ne zanima samo končni rezultat. Pomembni so tudi pot do rešitve, vključevanje drugih, sodelovanje, prepoznavanje potrebe po pomoči, upoštevanje varnosti ter razmišljanje, s katerim otroci svojo odločitev pojasnijo.

Takšna primerjava ne predstavlja klasičnega eksperimentalnega preizkusa in sama po sebi ne omogoča sklepanja o dolgoročni učinkovitosti programa. Predstavlja pa strukturiran način opazovanja **neposrednega učnega procesa znotraj konkretne delavnice**.

Otrok ni predmet ocenjevanja

Evalvacija programa ni namenjena razvrščanju otrok glede na njihove sposobnosti, vedenje ali stopnjo »uspešnosti«. Posamezni odzivi se ne uporabljajo za oblikovanje trajnih ocen otrokove osebnosti, njegovega položaja v skupini ali njegove verjetnosti za izvajanje oziroma doživljanje nasilja.

Predmet evalvacije je predvsem **program in njegova izvedba**.

Če otroci pri določeni aktivnosti ne razumejo namena, če naloga ne omogoči pričakovanega raziskovanja, če je zahtevnost neustrezna ali če se določena metodološka rešitev v različnih skupinah večkrat izkaže kot neuporabna, je to najprej informacija za izvajalca in program.

Vprašanje zato ni samo:

»Kaj je naredil otrok?«

ampak tudi:

»Kaj smo ustvarili mi in kaj se je zaradi tega lahko zgodilo?«

Takšen pristop zmanjšuje nevarnost, da bi evalvacijo spremenili v iskanje pomanjkljivosti pri otrocih, in jo usmerja v izboljševanje kakovosti programa.

Glas otrok kot pomemben vir informacij

Otroci niso samo udeleženci aktivnosti, ki jih izvajalec opazuje. Njihovo doživljanje programa predstavlja pomemben vir informacij.

Povratne informacije se lahko zbirajo na starosti primeren način in brez zahteve po osebnem razkrivanju. Zanimajo nas lahko njihovo razumevanje posameznih aktivnosti, občutek varnosti, možnost sodelovanja in postavljanja meja, uporabnost pridobljene izkušnje ter njihove ideje o tem, kaj bi bilo mogoče narediti drugače.

Pri mlajših otrocih ni nujno smiselno uporabljati dolgih vprašalnikov. Povratna informacija je lahko kratka, vizualna, gibalna, ustna ali vključena v zaključno refleksijo. Način zbiranja mora služiti namenu in ne sme postati administrativna obremenitev, ki bi posegala v samo izkušnjo.

Pomembno je tudi, da pozitivna ocena zadovoljstva ni enačena z učinkovitostjo. Aktivnost je lahko otrokom zelo všeč, pa ne doseže zastavljenega metodološkega namena; druga je lahko zahtevnejša, vendar jim ponudi pomembno izkušnjo. Zato se različni viri informacij vedno razumejo skupaj.

Pogled šole in strokovnih delavcev

Pomemben vir evalvacije predstavljajo tudi strokovni delavci ustanove, v kateri se program izvaja. Njihova perspektiva je drugačna od perspektive izvajalca, saj skupino pogosto poznajo dlje časa in jo spremljajo tudi zunaj delavnice.

Po izvedbi se lahko zbirajo strukturirane povratne informacije o ustreznosti vsebine, organizaciji, odzivu skupine, zaznani uporabnosti programa in morebitnih opažanjih v času po delavnici.

Takšne informacije je treba interpretirati previdno. Sprememba, ki jo učitelj opazi po delavnici, ima lahko številne vzroke in je ni mogoče avtomatično pripisati programu. Če pa se podobna opažanja ponavljajo pri več izvedbah, lahko predstavljajo pomemben signal za nadaljnje preverjanje.

Nadaljevalni program kot možnost daljšega spremljanja

Otroci, ki se vključijo v nadaljevalni program, omogočajo spremljanje procesa skozi daljše obdobje. Pri tem se lahko opazuje, kako se spreminjajo načini sodelovanja, odzivanje na nove situacije, prepoznavanje meja, iskanje podpore, prevzemanje odgovornosti in prilagajanje ob večji zahtevnosti.

Takšno spremljanje ne pomeni stalnega ocenjevanja otroka. Izvajalec predvsem beleži opažanja, ki so neposredno povezana s cilji programa in so potrebna za razumevanje razvoja metode.

Če bo program v prihodnje želel sistematično raziskovati dolgoročne učinke na vedenje otrok ali pojavnost medvrstniškega nasilja, bo za to potreben metodološko ustreznejši raziskovalni načrt, jasno opredeljeni kazalniki ter po potrebi sodelovanje strokovnjakov oziroma raziskovalnih institucij.

S tem program jasno ločuje **redno evalvacijo kakovosti** od raziskovanja njegove dolgoročne učinkovitosti.

Spremljanje izvedbe in kakovosti izvajalca

Evalvacija ne spremlja samo odzivov otrok, temveč tudi kakovost izvedbe. Program temelji na strukturirani prilagodljivosti, zato ni mogoče kakovosti ocenjevati samo s preverjanjem, ali je izvajalec izvedel vse načrtovane aktivnosti po določenem vrstnem redu.

Pomembnejše je, ali je razumel njihov namen, ohranil temeljna načela in varnostne meje, ustrezno spremljal skupino, prilagajal zahtevnost ter znal izkušnjo povezati z refleksijo.

To postane še posebej pomembno pri širjenju programa na dodatne izvajalce. Evalvacijski okvir bo zato povezan tudi s sistemom usposabljanja, mentorstva in spremljanja izvajalcev, da se ob širitvi ne ohrani samo zunanja oblika aktivnosti, temveč predvsem njihova metodološka logika.

Nepričakovani rezultati so prav tako rezultat

Evalvacija programa ne sme biti zasnovana samo za potrjevanje pričakovanj. Če aktivnost ne doseže svojega namena, če se skupina odzove drugače, kot je izvajalec pričakoval, ali če se pokaže neželen učinek, je to pomemben podatek.

Takšne informacije se uporabljajo za preverjanje metode in po potrebi za spremembo aktivnosti, navodil, zaporedja, zahtevnosti, varnostnih ukrepov ali usposabljanja izvajalcev.

Program se zato ne bo razvijal po načelu, da se uspešne zgodbe zbirajo, neuspešne pa pozabljajo. Za njegov razvoj so lahko prav situacije, ki niso potekale po pričakovanjih, eden najdragocenejših virov učenja.

Od podatka do spremembe programa

Zbiranje podatkov nima smisla, če ne vpliva na nadaljnje delo. Evalvacija zato vključuje tudi redno pregledovanje ugotovitev in odločanje o tem, ali so potrebne spremembe.

Pri tem je pomembno razlikovati med posameznim dogodkom in ponavljajočim se vzorcem. Ena nenavadna reakcija skupine še ne pomeni, da je treba spremeniti metodologijo. Če pa se ista težava pojavlja v različnih okoljih ali pri več izvajalcih, zahteva sistematičnejši pregled.

Pomembnejše spremembe programa se dokumentirajo, da je mogoče spremljati njegov razvoj in razumeti, zakaj je bila določena rešitev spremenjena.

Na ta način evalvacija ne stoji na koncu programa kot poročilo o opravljenem delu, temveč se vrača na njegov začetek:

izvedba → opazovanje → refleksija → evalvacija → prilagoditev → nova izvedba.

To je ista logika, ki jo program uporablja pri delu z otroki, uporabljena tudi pri njegovem lastnem razvoju.

Odgovorno poročanje o rezultatih

Rezultati programa se predstavljajo pregledno in sorazmerno s podatki, ki so dejansko zbrani. Pri poročanju partnerjem, šolam, občinam, financerjem in javnosti se jasno razlikuje med številom izvedenih aktivnosti, odzivom udeležencev, neposrednimi procesnimi opažanji in morebitnimi dokazi o dolgoročnejših učinkih.

Program ne bo posamezne pozitivne izjave, visoke ocene zadovoljstva ali spremembe med začetno in zaključno aktivnostjo predstavljal kot dokaz, da je preprečil prihodnje nasilje.

Enako pomembno je poročanje o omejitvah, težavah in ugotovitvah, ki zahtevajo nadaljnje preverjanje. Takšna transparentnost ne zmanjšuje vrednosti programa, temveč omogoča njegovo odgovorno razvijanje.

Pri javnem predstavljanju rezultatov se varujeta zasebnost in dostojanstvo otrok. Posamezne osebne zgodbe se ne uporabljajo za dokazovanje uspešnosti programa brez ustrezne podlage in pogojev za njihovo uporabo.

Evalvacija kot kultura učenja

Končni namen evalvacije ni izdelati dokument, s katerim bi program dokazoval svojo popolnost. Namen je ustvariti sistem, ki programu omogoča, da se iz vsake izvedbe nekaj nauči.

Enako načelo, ki ga ponujamo otroku — opazovati situacijo, prepoznati več možnosti, preizkusiti odziv, pogledati posledice in ob novi izkušnji ravnati bolje — mora veljati tudi za nas.

Program zato svoje metodologije ne razume kot dokončno zaključene. Njegova temeljna načela predstavljajo stabilen okvir, konkretne metode, aktivnosti, organizacijske rešitve in načini spremljanja pa se lahko na podlagi izkušenj in podatkov razvijajo.

Evalvacija zato ni dokaz, da imamo prav. Je način, kako preverjamo, ali to, kar delamo, dejansko služi otroku in ciljem programa.

11. IZVAJALCI, USPOSABLJANJE IN ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTI

Kakovost programa ni odvisna samo od vsebine posameznih aktivnosti, temveč predvsem od načina njihove uporabe. Enaka vaja lahko v različnih okoliščinah doseže različne učinke, njena varnost in smiselnost pa sta odvisni od sposobnosti izvajalca, da razume njen namen, spremlja skupino, prepozna spremembe v dinamiki ter svojo izvedbo ustrezno prilagodi.

Zato program ne temelji na modelu, po katerem bi bilo mogoče izvajalca usposobiti zgolj s predajo zbirke vaj, pisnih navodil ali pripravljenega scenarija delavnice.

Prenos programa pomeni predvsem prenos **načina razmišljanja in metodološke logike**, znotraj katere izvajalec razume, kaj želi z določeno aktivnostjo doseči, katere odzive mora spremljati, kje so varnostne meje ter kdaj mora načrtovano izvedbo spremeniti.

Kompetence izvajalca

Izvajalec mora imeti znanja in izkušnje, ki mu omogočajo varno delo z otroki in skupinami ter uporabo izkustvenih metod programa. Pri tem niso pomembne samo formalne kvalifikacije, temveč kombinacija strokovnega znanja, praktičnih izkušenj, sposobnosti vodenja skupine, razumevanja otrokovega razvoja, varnostne presoje in sposobnosti refleksije lastnega dela.

Posebno pomembna je sposobnost opazovanja. Izvajalec mora biti sposoben razlikovati med načrtom aktivnosti in dogajanjem, ki se dejansko odvija pred njim. Program od njega ne pričakuje, da bo za vsako ceno dokončal načrtovano vajo, temveč da bo znal presoditi, ali ta v konkretnem trenutku še služi svojemu namenu.

Pri aktivnostih, ki vključujejo gibanje, spreminjanje razdalje, ravnotežje, osebni prostor ali telesni stik, mora izvajalec obvladovati tudi praktične vidike varnega izvajanja in prilagajanja intenzivnosti.

Končni kompetenčni profil izvajalcev bo podrobneje opredeljen v izvedbenih standardih programa in se bo lahko razvijal na podlagi izkušenj prvih izvedb ter širitve programa.

Izkušenj ni mogoče nadomestiti samo z navodili

Del strokovnega znanja izkušenega izvajalca je mogoče opisati, del pa se razvije šele skozi prakso. Sposobnost zaznati, da skupina potrebuje drugačen pristop, da je treba določeno aktivnost ustaviti, da otrokovo vedenje pomeni nekaj drugega, kot se zdi na prvi pogled, ali da je pravi trenutek za povečanje zahtevnosti, se ne razvije samo z branjem metodološkega priročnika.

Program to omejitev priznava.

Zato usposabljanje novih izvajalcev ne bo temeljilo samo na razlagi metodologije, temveč tudi na opazovanju izvedb, praktičnem preizkušanju, mentoriranem delu, refleksiji in postopnem prevzemanju odgovornosti.

Cilj ni ustvariti kopije prvotnega izvajalca. Cilj je usposobiti človeka, ki razume ista temeljna načela in jih zna strokovno uporabljati s svojo osebnostjo, znanjem in načinom vodenja.

Jedro, ki se ne spreminja

Program dopušča veliko prilagajanja, vendar to ne pomeni, da je mogoče prilagoditi vse.

Ob širitvi morajo ostati ohranjeni njegov namen, temeljna načela, varnostni okvir, spoštovanje otrokovega dostojanstva, neoznačevanje otrok, izkustvena narava dela, strukturirana prilagodljivost, refleksija ter jasna meja med preventivnim programom in strokovno obravnavo konkretnih primerov nasilja.

Prav tako mora ostati ohranjena logika, po kateri zahtevnost ni cilj sama po sebi, telesni stik ni namenjen dokazovanju moči ali učenju spopadanja, otrok pa ni predmet ocenjevanja ali sredstvo za dokazovanje uspešnosti programa.

To predstavlja **metodološko jedro programa**.

Konkretne aktivnosti, njihovo zaporedje, trajanje posameznih faz in načini prilagajanja skupini pa lahko ostajajo bolj odprti, kadar sprememba ne posega v to jedro.

Usposabljanje kot proces

Usposabljanje izvajalcev je smiselno oblikovati postopno.

Prvi del predstavlja razumevanje programa: njegovega namena, strokovnih izhodišč, temeljnih načel, varnostnega okvira in metodološke logike.

Temu sledi izkustveni del, pri katerem bodoči izvajalec aktivnosti ne spozna samo kot opazovalec ali iz pisnega opisa, temveč jih tudi sam doživi. To je pomembno predvsem pri elementih, pri katerih telesne, prostorske in skupinske izkušnje ni mogoče v celoti prenesti z besedami.

Naslednji korak predstavlja opazovanje izkušenega izvajalca pri delu z dejanskimi skupinami ter skupna refleksija izvedbe. Pri tem ni pomembno samo vprašanje, *kaj je izvajalec naredil*, temveč predvsem *kaj je opazil in zakaj se je v določenem trenutku odločil tako*.

Šele nato sledi postopno vključevanje v izvedbo: najprej posamezni deli, nato večji segmenti in nazadnje samostojnejše vodenje ob mentorski podpori.

Usposabljanje zato ni enkraten dogodek, po katerem posameznik prejme gradivo in postane izvajalec. Je **proces prenosa odgovornosti**.

Mentorstvo

Mentorstvo ima pri prenosu programa posebno vlogo, saj omogoča prenos tistega dela znanja, ki ga je najtežje zapisati v priročnik.

Mentor ne preverja samo, ali je bila vaja izvedena »pravilno«. Z izvajalcem analizira njegove odločitve: kaj je opazil, kaj je spregledal, zakaj je povečal ali zmanjšal zahtevnost, kako je razumel odziv otroka, kdaj je posegel v skupinsko dinamiko in katere druge možnosti bi lahko uporabil.

Takšen proces omogoča razvoj strokovne presoje, ne zgolj tehnične reprodukcije aktivnosti.

Mentorstvo ima tudi obratno funkcijo. Novi izvajalci lahko s svojimi izkušnjami, vprašanji in drugačnimi pristopi opozorijo na elemente programa, ki jih je treba dodatno pojasniti ali razviti. Prenos znanja zato ni nujno enosmeren.

Izvajalec ne potrebuje Jasminove osebnosti

Program je v začetni fazi močno povezan z izkušnjami in načinom dela njegovega nosilnega izvajalca. To predstavlja pomembno razvojno prednost, hkrati pa potencialno tveganje za dolgoročno širitev.

Program zato ne sme postati odvisen od karizme, komunikacijskega sloga ali osebnosti posameznika.

Novi izvajalec ne potrebuje enakega načina komunikacije, enakega temperamenta ali enakega načina vzpostavljanja odnosa s skupino. Potrebuje pa razumevanje, **zakaj nekaj počne, kaj pri tem spremlja in kje so njegove meje**.

Različni izvajalci lahko zato isto metodološko načelo uresničujejo nekoliko drugače. Takšna različnost je sprejemljiva in lahko program celo obogati, dokler ostajajo ohranjeni njegovi namen, strokovna logika in varnostni standardi.

Postopna samostojnost izvajalca

Tako kot program pri otrocih postopoma povečuje prostor za samostojno odločanje, je podoben princip smiseln tudi pri usposabljanju izvajalcev.

Na začetku novi izvajalec potrebuje več strukture, jasnejša navodila in neposredno mentorsko podporo. Z večanjem izkušenj lahko postopoma prevzema več odgovornosti za izbiro aktivnosti, prilagajanje skupini in vodenje celotnega procesa.

Samostojnost se ne presoja samo glede na število opravljenih izvedb. Pomembna je sposobnost izvajalca, da svoje odločitve strokovno utemelji, prepozna lastne napake in omejitve ter poišče pomoč, kadar je nečesa ne zna ali ne more varno presoditi.

Znati reči **»tega trenutno ne znam dovolj dobro oceniti«** je lahko znak strokovne zrelosti in ne pomanjkanja kompetence.

Zagotavljanje kakovosti pri širjenju programa

Širitev programa povečuje njegov potencialni doseg, hkrati pa povečuje tveganje, da se njegova metodologija postopoma razredči. Aktivnosti lahko ostanejo navidezno enake, njihov namen pa se izgubi.

Zato mora širjenje spremljati sistem zagotavljanja kakovosti.

Ta lahko vključuje opazovanje izvedb, mentorska srečanja, skupne refleksije izvajalcev, dokumentiranje pomembnih primerov, periodično obnovitveno usposabljanje ter uporabo evalvacijskih ugotovitev za razvoj izvajalskih standardov.

Namen takšnega sistema ni ustvarjati administrativnega nadzora nad izvajalci. Njegova naloga je dovolj zgodaj prepoznati trenutek, ko praksa začne odstopati od temeljnih načel ali ko se pokaže potreba po spremembi samega programa.

Kakovost zato ni razumljena kot popolna enakost vseh izvedb.

Kakovost pomeni zvestobo namenu in metodološkemu jedru ob strokovnem prilagajanju konkretni situaciji.

Razvoj novih izvajalcev kot del trajnosti programa

Dolgoročna trajnost programa ne more temeljiti na neomejeni razpoložljivosti enega izvajalca. Če želimo omogočiti več izvedb, nadaljevalne skupine in širjenje v različna okolja, je postopno oblikovanje dodatnega izvajalskega zaledja nujen razvojni korak.

Ta proces ni potreben samo zaradi organizacijskih razlogov. Novi izvajalci omogočajo tudi razvoj programa, izmenjavo perspektiv in preverjanje, ali je metodologija dovolj jasno opredeljena, da jo je mogoče odgovorno prenesti.

Prvi dodatni izvajalci bodo pri tem imeli posebno vlogo. Ne bodo samo prevzemali že dokončno oblikovanega sistema, temveč bodo skozi mentorski proces pomagali preverjati in oblikovati način njegovega prenosa.

Njihove izkušnje bodo zato pomemben del razvoja prihodnjega modela usposabljanja.

Program mora preživeti svojega avtorja

Zrelost metode se ne pokaže samo v tem, da jo njen avtor izvaja dobro. Pokaže se tudi v tem, ali je mogoče njeno bistvo dovolj jasno razumeti, prenesti, preverjati in razvijati, da ostane kakovostna tudi v rokah drugih ljudi.

To ne pomeni odstraniti osebnega pečata ljudi, ki so program ustvarili. Njihove izkušnje, vrednote in način razmišljanja so del njegovega nastanka in identitete.

Pomeni pa, da dolgoročni cilj ne sme biti:

»To lahko naredi samo Jasmin.«

Če program res vsebuje nekaj, kar je vredno ponuditi širši skupnosti, mora biti dolgoročna ambicija zahtevnejša:

ugotoviti moramo, kaj v njegovem načinu dela je mogoče prenesti, kako to naučiti drugega človeka in kako pri tem ohraniti tisto, zaradi česar metoda deluje.

12. RAZVOJ, ŠIRJENJE IN DOLGOROČNA TRAJNOST PROGRAMA

Program je zasnovan kot razvijajoč se model, ki se lahko na podlagi izkušenj, evalvacije in sodelovanja z različnimi okolji postopoma dopolnjuje in širi. Njegov dolgoročni cilj ni čim hitrejše povečevanje števila izvedb, temveč ustvarjanje pogojev, v katerih je mogoče kakovostno preventivno delo izvajati kontinuirano, dostopno in strokovno odgovorno.

Širjenje programa zato ni razumljeno kot preprosto ponavljanje enake delavnice na vedno več lokacijah. Vsako novo okolje prinaša drugačne skupine otrok, organizacijske pogoje, potrebe, možnosti sodelovanja in podporne sisteme. Program mora biti dovolj jasno opredeljen, da ohranja svojo identiteto, in hkrati dovolj prilagodljiv, da se lahko smiselno vključuje v različna okolja.

Dolgoročna trajnost temelji na ravnotežju med **stabilnim metodološkim jedrom in sposobnostjo razvoja**.

Razvoj pred širjenjem

V začetnih fazah programa je pomembneje pridobivati kakovostne izkušnje kot dosegati čim večje število izvedb. Vsaka delavnica, nadaljevalna skupina, povratna informacija in nepričakovana situacija predstavljajo možnost za preverjanje metodologije.

Prve izvedbe imajo zato dvojno vlogo. Namenjene so otrokom in ciljem programa, hkrati pa omogočajo razvoj njegove izvedbene strukture, evalvacijskih pristopov, varnostnih postopkov, organizacijskega modela in prihodnjega sistema usposabljanja izvajalcev.

Takšno razvojno obdobje ne pomeni, da program še nima jasne vsebine. Njegova temeljna načela in metodološka logika so opredeljeni. Odprti pa ostajajo elementi, za katere je odgovorneje, da jih dokončno oblikujemo na podlagi dejanske prakse kot zgolj na podlagi predvidevanj.

Program zato ne skriva dejstva, da se razvija. **Sposobnost učenja iz izvedb je del njegove kakovosti, ne znak njegove nedokončanosti.**

Postopno širjenje

Širitev je smiselna takrat, ko obseg programa ne preseže sposobnosti zagotavljanja njegove kakovosti.

To pomeni, da mora rast števila izvedb spremljati razvoj organizacijske podpore, sistema spremljanja, usposabljanja izvajalcev in mehanizmov za ohranjanje metodološkega jedra. Če teh pogojev ni mogoče zagotoviti, je kakovostna izvedba v manjšem obsegu vrednejša od hitre širitve, pri kateri bi program izgubil svojo vsebino.

Širjenje lahko poteka postopno: od sodelovanja s posameznimi šolami in lokalnim okoljem do povezovanja z dodatnimi občinami, organizacijami in drugimi partnerji. Ob dovolj razvitem izvajalskem in organizacijskem sistemu se lahko program pozneje prenese tudi v širša regionalna ali nacionalna okolja.

Obseg sam po sebi pri tem ni merilo kakovosti.

Podatek, da je program dosegel veliko število otrok, pove nekaj o njegovem dosegu. Ne pove pa še, **kaj so ti otroci dejansko doživeli in kakšna je bila kakovost njihove izkušnje**.

Dostopnost kot razvojno načelo

Eden od pomembnih ciljev dolgoročnega razvoja je omogočati dostop do programa ne glede na to, ali ima posamezna šola, družina ali lokalno okolje dovolj lastnih finančnih oziroma organizacijskih možnosti za njegovo izvedbo.

Zato je smiselno razvijati različne poti podpore: sodelovanje z lokalnimi skupnostmi, javnimi institucijami, podjetji, fundacijami, projektnimi partnerji in drugimi podporniki, ki lahko prispevajo k dostopnosti programa.

Način financiranja se lahko skozi razvoj spreminja. Temeljno načelo pa ostaja, da finančni vir ne določa strokovne vsebine programa in ne ustvarja privilegiranega dostopa do osebnih informacij otrok ali vpliva na strokovne odločitve izvajalcev.

Program s tem išče model, pri katerem financiranje omogoča njegovo izvajanje, ne pa določa njegovega namena.

Različni viri za večjo stabilnost

Dolgoročna trajnost je praviloma večja, kadar program ni popolnoma odvisen od enega financerja, enega razpisa ali enega institucionalnega partnerja.

Različni viri podpore lahko vključujejo javna sredstva, lokalne skupnosti, projektno financiranje, donacije, partnerstva z organizacijami ter druge oblike, ki so skladne z namenom in vrednotami programa.

Namen razpršenega financiranja ni samo finančna varnost. Zmanjšuje tudi tveganje, da bi sprememba prioritet posameznega financerja neposredno ogrozila obstoj programa ali začela nesorazmerno vplivati na njegovo vsebino.

Konkretni modeli financiranja, višina prispevkov in partnerske ugodnosti niso predmet temeljnega programskega dokumenta. Opredelijo se v ločenih organizacijskih, projektnih oziroma partnerskih dokumentih.

Partnerstva, ki povečujejo sposobnost programa

Vrednost partnerstva ni samo v finančnem prispevku. Posamezni partnerji lahko programu ponudijo znanje, dostop do okolij, organizacijske izkušnje, raziskovalno podporo, prostore, povezovanje z lokalno skupnostjo ali druge vire, ki jih program sam nima.

Pri izbiri in razvoju partnerstev je zato pomembno vprašanje, ali sodelovanje povečuje sposobnost programa, da dosega svoj namen.

Posebno pomembna so lahko partnerstva s strokovnimi in raziskovalnimi okolji. Če bo program v prihodnje želel z večjo zanesljivostjo preverjati dolgoročne učinke, razvijati merilna orodja ali primerjati

rezultate različnih izvedb, lahko sodelovanje z ustreznimi fakultetami, raziskovalci ali drugimi strokovnimi institucijami pomembno okrepi kakovost njegove evalvacije.

Program pri tem ohranja svojo praktično in izkustveno identiteto. Zunanje strokovno sodelovanje ni namenjeno temu, da bi prakso nadomestilo s teorijo, temveč da bi pomagalo bolje razumeti in preverjati tisto, kar se dogaja v praksi.

Razvoj na podlagi podatkov in izkušenj

Odločitve o spremembah programa naj temeljijo na kombinaciji praktičnih izkušenj, povratnih informacij in evalvacijskih ugotovitev.

Vsaka nova ideja ni nujno izboljšava, tako kot vsaka dolgo uporabljena aktivnost ni nujno najboljša samo zato, ker je izvajalcu dobro poznana. Razvoj zato zahteva pripravljenost preverjati oboje.

Pri pomembnejših spremembah je smiselno opredeliti, kaj želimo z njimi izboljšati, spremljati njihove učinke ter po določenem obdobju presoditi, ali so dosegle namen.

Tako se program razvija postopno in sledljivo, ne zgolj na podlagi trenutnega navdušenja nad novo rešitvijo.

Ohranjanje identitete ob prilagajanju okolju

Če se program izvaja v različnih šolah, občinah ali drugih okoljih, bodo potrebne organizacijske in vsebinske prilagoditve. Različna starost otrok, velikost skupine, prostor, časovni okvir in značilnosti okolja lahko zahtevajo drugačno izvedbo.

Takšne prilagoditve so skladne z metodologijo programa, dokler ne spreminjajo njegovega temeljnega namena in metodološkega jedra.

Program zato ne želi doseči, da bi bila vsaka delavnica videti popolnoma enako.

Želi doseči, da bi bilo mogoče pri vsaki kakovostni izvedbi prepoznati **ista temeljna načela**.

To omogoča lokalno prilagajanje brez izgube identitete programa.

Rast ne sme ustvariti novega problema

Širjenje programa prinaša tudi tveganja. Več izvedb pomeni večjo organizacijsko zahtevnost, več izvajalcev pomeni zahtevnejše zagotavljanje kakovosti, več partnerjev pa več različnih pričakovanj.

Zato mora biti del razvoja tudi pripravljenost reči **ne**.

Ne izvedbi, za katero niso zagotovljeni ustrezni pogoji.

Ne partnerstvu, ki bi posegalo v strokovno neodvisnost.

Ne prehitremu vključevanju novih izvajalcev.

Ne povečanju obsega, ki ga organizacija še ne zmore kakovostno podpreti.

Takšna odločitev lahko kratkoročno pomeni manjši doseg ali manj sredstev, dolgoročno pa varuje zaupanje v program.

Organizacijska struktura mora slediti programu

V začetni fazi lahko velik del organizacije temelji na neposrednem delu majhne skupine ljudi. Z rastjo pa postane pomembno jasno razmejevanje strokovnih, izvajalskih, organizacijskih, finančnih in komunikacijskih nalog.

Organizacijska struktura se mora razvijati skladno z dejanskimi potrebami programa. Ni smiselno vnaprej ustvarjati kompleksnega sistema funkcij in pravil, ki jih program še ne potrebuje. Enako nevarno pa je predolgo vztrajati pri neformalnem načinu dela, ko obseg programa že zahteva jasnejše odgovornosti.

Razvoj organizacije je zato del razvoja programa.

Pri tem mora veljati preprosto načelo:

organizacija obstaja zato, da podpira kakovost programa; program ne obstaja zato, da vzdržuje organizacijo.

Dokumentiranje razvoja

Ker se bo program skozi čas spreminjal, je pomembno ohranjati pregled nad njegovim razvojem. Temeljni dokument predstavlja referenčno točko, na podlagi katere je mogoče spremljati pomembnejše vsebinske in metodološke spremembe.

Spremembe, ki posegajo v metodološko jedro, varnostni okvir, izvajalske standarde ali evalvacijski sistem, je smiselno dokumentirati in utemeljiti. Manjše izvedbene prilagoditve pa lahko ostanejo del običajne strokovne presoje izvajalcev.

Takšno dokumentiranje ima dvojni namen: omogoča transparentnost do partnerjev in hkrati preprečuje, da bi se program skozi številne majhne spremembe postopoma oddaljil od svojega prvotnega namena, ne da bi to sploh opazili.

Temeljni dokument zato ni nespremenljiv dokument.

Je **referenčni okvir razvoja**.

Dolgoročna ambicija

Dolgoročni potencial programa ni samo v številu izvedenih delavnic. Njegova večja vrednost bi bila v tem, da bi se iz začetne praktične izkušnje razvil kakovosten, preverljiv in prenosljiv model preventivnega dela, ki ga je mogoče uporabljati v različnih okoljih, ne da bi izgubil svojo izkustveno naravo.

To zahteva čas.

Zahteva dovolj izvedb, da lahko razlikujemo med posameznim dobrim odzivom in ponavljajočim se vzorcem. Zahteva evalvacijo, ki je pripravljena pokazati tudi pomanjkljivosti. Zahteva ljudi, ki jih je mogoče usposobiti za odgovorno izvajanje. Zahteva partnerje, ki razumejo, da podpora programu ne pomeni lastništva njegove vsebine.

In zahteva pripravljenost, da program ne raste hitreje, kot raste njegova sposobnost zagotavljanja kakovosti.

Njegova dolgoročna ambicija zato ni:

biti čim večji.

Njegova ambicija je:

postati dovolj dober, da ga je vredno širiti — in dovolj stabilen, da širitev prenese.

13. ORGANIZACIJSKI OKVIR IZVAJANJA PROGRAMA

Kakovost programa ni odvisna samo od njegove metodologije in izvajalca, temveč tudi od pogojev, v katerih se izvaja. Velikost in starost skupine, prostor, čas, razpoložljiva oprema, sodelovanje ustanove ter pretok informacij lahko pomembno vplivajo na možnosti varnega in smiselnega izkustvenega dela.

Organizacijski okvir zato ni zgolj administrativna priprava na izvedbo. Njegova naloga je ustvariti pogoje, v katerih je mogoče metodologijo programa uporabljati skladno z njenim namenom.

Program pri tem ne zahteva popolnoma enakih pogojev pri vseh izvedbah. Ohranja možnost prilagajanja različnim šolam, lokalnim okoljem in skupinam otrok, vendar morajo biti pred izvedbo zagotovljeni minimalni pogoji, ki omogočajo varno in kakovostno delo.

Dogovor pred izvedbo

Vsaka izvedba se začne z dogovorom med izvajalcem in ustanovo oziroma organizacijo, v kateri bo program potekal. Pred izvedbo morajo biti dovolj jasno opredeljeni namen sodelovanja, ciljna skupina, predvideno število udeležencev, časovni okvir, prostor ter druge okoliščine, ki lahko vplivajo na izvedbo.

Pomemben del priprave je tudi določitev kontaktne oziroma odgovorne osebe na strani ustanove. Ta predstavlja povezavo med izvajalcem in okoljem, v katerem program poteka, ter omogoča pravočasno razreševanje organizacijskih vprašanj in ustrezno ravnanje, če med izvedbo nastanejo okoliščine, ki presegajo običajen potek delavnice.

Priprava ne zahteva podrobnega poznavanja osebnih zgodb otrok. Izvajalec potrebuje predvsem informacije, ki so pomembne za varno in smiselno izvedbo, pri čemer se upoštevajo načela zasebnosti in sorazmernosti.

Ciljne skupine

Program je namenjen otrokom in mladostnikom, pri čemer se konkretna izvedba prilagaja njihovi starosti, razvojnim značilnostim, velikosti skupine in predhodnim izkušnjam.

Enaka aktivnost ni nujno primerna za vse starostne skupine v enaki obliki. Razlikujejo se način podajanja navodil, kompleksnost problemskih situacij, trajanje posameznih faz, vrsta refleksije, intenzivnost gibanja ter stopnja samostojnosti, ki jo lahko pričakujemo od udeležencev.

Zato program ne temelji na enem univerzalnem scenariju za vse otroke. Temeljna metodološka logika ostaja enaka, njena konkretna izvedba pa se prilagaja skupini.

Natančnejše starostne oziroma razvojne skupine se lahko določijo v izvedbenih standardih programa na podlagi izkušenj in evalvacije posameznih oblik izvedbe.

Velikost skupine

Velikost skupine pomembno vpliva na način dela. Manjša skupina omogoča več neposrednega spremljanja posameznika in drugačno dinamiko kot večja skupina, pri kateri postanejo pomembnejši organizacija prostora, preglednost dogajanja in način vključevanja udeležencev.

Program zato ne določa kakovosti izvedbe zgolj z enim idealnim številom otrok. Izvajalec mora presoditi, katere aktivnosti so glede na število udeležencev, prostor, starost in razpoložljivo izvajalsko podporo mogoče izvesti varno in smiselno.

Pri večjih skupinah se lahko prilagodijo organizacija aktivnosti, delo v manjših skupinah, način demonstracije, vloge sodelujočih in druge izvedbene rešitve.

Če število udeležencev presega možnosti varnega spremljanja, mora organizacijska prilagoditev prednostno zmanjšati tveganje in ohraniti kakovost procesa, tudi če to pomeni spremembo prvotno načrtovane izvedbe.

Prostor

Ker program uporablja gibanje in izkustvene aktivnosti, mora prostor omogočati varno premikanje udeležencev ter izvajalcu dovolj dober pregled nad dogajanjem.

Ni nujno, da se program vedno izvaja v prostoru, namenjenem borilnim veščinam. Uporabljajo se lahko telovadnice, večnamenski prostori in druga ustrezna okolja, če omogočajo izvedbo načrtovanih aktivnosti.

Pred začetkom je treba upoštevati velikost in obliko prostora, podlago, morebitne ovire, dostopnost izhodov ter druge okoliščine, ki lahko vplivajo na varnost.

Prostor je del metodološkega okolja. Sprememba prostora lahko spremeni tudi možnosti aktivnosti, zato izvajalec izvedbo prilagaja dejanskim razmeram in ne poskuša v vsakem okolju izvesti enakega scenarija.

Oprema in pripomočki

Program lahko uporablja različne pripomočke, ki omogočajo gibanje, igro, spreminjanje okoliščin in varno raziskovanje posameznih situacij. Njihova izbira izhaja iz metodološkega namena aktivnosti in ne iz potrebe po čim bolj atraktivni izvedbi.

Pred uporabo mora izvajalec preveriti primernost pripomočkov, način njihove uporabe ter morebitna tveganja glede na starost otrok, prostor in značilnosti aktivnosti.

Tudi preprost pripomoček lahko v različnih okoliščinah zahteva drugačna pravila uporabe. Varnost zato ni lastnost samega predmeta, temveč tudi načina, kako je vključen v dejavnost.

Program se ne veže na en specifičen komplet opreme, kadar je isti metodološki cilj mogoče doseči z drugačno ustrezno rešitvijo.

Časovni okvir

Trajanje izvedbe mora omogočati več kot zgolj izvedbo posameznih aktivnosti. Čas je potreben tudi za vzpostavitev skupine, razlago pravil, postopno povečevanje zahtevnosti, refleksijo in varen zaključek.

Program zato ni zasnovan kot zbirka aktivnosti, ki jih je mogoče poljubno stisniti v vsak razpoložljiv časovni okvir, ne da bi se pri tem spremenila kakovost izkušnje.

Kadar je razpoložljivi čas krajši, je ustrezneje zmanjšati obseg vsebine kot odstraniti elemente, ki so potrebni za razumevanje, refleksijo ali varnost.

Konkretno trajanje posameznih oblik delavnic se določi v izvedbenih modelih programa. Temeljni dokument pa ohranja načelo, da **časovni okvir sledi metodološkemu namenu in ne obratno**.

Prisotnost strokovnih delavcev ustanove

Vloga učiteljev oziroma drugih strokovnih delavcev med izvedbo se dogovori pred začetkom programa. Njihova prisotnost je lahko pomembna zaradi poznavanja skupine, organizacijske podpore, nadaljnjega dela z otroki ter ravnanja v situacijah, ki zahtevajo vključitev ustanove.

Pri tem mora biti njihova vloga dovolj jasna. Prisotnost odraslih ne sme ustvarjati okolja, v katerem bi otroci dobili občutek, da se njihovo vedenje med delavnico ocenjuje ali uporablja za poznejše sankcioniranje.

Če strokovni delavci aktivno sodelujejo pri posameznih dejavnostih, mora biti njihov način vključitve usklajen z izvajalcem in cilji aktivnosti.

Program želi izkoristiti prednost njihovega poznavanja otrok, ne da bi zaradi tega izgubil prostor, v katerem lahko skupina raziskuje in preizkuša nove odzive.

Vključevanje staršev oziroma skrbnikov

Način obveščanja in vključevanja staršev oziroma skrbnikov je odvisen od oblike programa, starosti otrok, načina organizacije in zahtev konkretnega okolja.

Starši morajo prejeti dovolj jasne informacije o namenu programa, naravi aktivnosti in organizacijskih pogojih sodelovanja. Kadar so potrebna soglasja oziroma druge formalne podlage, se njihovo pridobivanje uredi pred vključitvijo otroka skladno z veljavnimi zahtevami.

Komunikacija s starši naj bo razumljiva in sorazmerna. Namen ni ustvarjati dolgega seznama tveganj, ki bi izkustveno delo prikazoval kot nekaj nevarnega, temveč transparentno pojasniti, kaj program je, kaj lahko vključuje in katere varovalke uporablja.

Podrobnejši postopki obveščanja in soglasij bodo opredeljeni v izvedbenih protokolih ter preverjeni v okviru končnega pravno-protokolarnega pregleda programa.

Uvodna delavnica in nadaljevalne aktivnosti

Organizacijsko je pomembno razlikovati med uvodno delavnico, ki se praviloma izvaja za določeno skupino v sodelovanju z ustanovo, in nadaljevalnim programom, v katerega se otroci vključujejo skozi daljše obdobje.

Uvodna delavnica mora biti organizirana kot samostojna zaključena izkušnja. Nadaljevalni program pa zahteva dodatne organizacijske elemente: način vključevanja, komunikacijo s starši oziroma skrbniki, stabilnejši termin in prostor, spremljanje prisotnosti ter jasen način vključevanja novih otrok.

Ker uvodna delavnica ni pogoj za nadaljevanje, mora organizacijski model omogočati tudi vstop otrok, ki se s programom predhodno niso srečali.

Konkretno ime nadaljevalne skupine, termini, način prijave in druge spremenljive informacije niso del temeljnega programskega dokumenta. Opredelijo se v aktualnih izvedbenih in komunikacijskih gradivih.

Dokumentacija izvedbe

Za razvoj, evalvacijo in zagotavljanje kakovosti je pomembno ohranjati osnovne informacije o izvedbah programa.

Dokumentacija lahko vključuje podatke o datumu in okolju izvedbe, vrsti programa, okvirnem številu udeležencev, starostni skupini, izvajalcih, pomembnejših izvedbenih prilagoditvah, morebitnih varnostnih dogodkih ter evalvacijskih ugotovitvah.

Namen takšne dokumentacije ni ustvarjanje nepotrebne administracije ali zbiranje čim več osebnih podatkov. Zbirajo se informacije, ki so potrebne za odgovorno izvajanje, razvoj in poročanje o programu.

Način hrambe, dostopa, rokov ter obdelave morebitnih osebnih podatkov mora biti opredeljen skladno z veljavnimi zahtevami in bo del pravno-organizacijskega pregleda pred dokončno implementacijo sistema.

Izredne in nepredvidene okoliščine

Tudi ob dobri pripravi lahko nastanejo okoliščine, ki zahtevajo spremembo načrta: neustrezen prostor, drugačno število otrok od dogovorjenega, poškodba, tehnična težava, pomembna sprememba skupinske dinamike ali druga situacija, ki vpliva na izvedbo.

Organizacijska pripravljenost zato ne pomeni, da imamo vnaprej napisan odgovor na vsak možen dogodek. Pomeni, da so odgovornosti dovolj jasne in da izvajalec lahko sprejme odločitev, ki daje prednost varnosti in namenu programa pred potrebo po dokončanju prvotnega načrta.

Po pomembnejšem dogodku je smiselno preveriti tudi, ali izkušnja zahteva spremembo prihodnjih organizacijskih ali varnostnih postopkov.

Tako se tudi organizacijski okvir razvija skozi prakso.

Minimalni standard in prostor za prilagajanje

Program bo skozi razvoj oblikoval natančnejše minimalne izvedbene standarde za posamezne oblike dela. Ti lahko opredeljujejo zahteve glede prostora, opreme, števila izvajalcev, velikosti skupine, trajanja, priprave ustanove in drugih pogojev.

Njihov namen ne bo predpisati vsake podrobnosti izvedbe.

Minimalni standard odgovarja na vprašanje:

»Kaj mora biti zagotovljeno, da lahko odgovorno izvajamo program?«

Metodologija pa izvajalcu še vedno pušča drugo vprašanje:

»Kaj je glede na ljudi in situacijo pred mano v tem trenutku najbolj smiselno narediti?«

Obe ravni sta potrebni.

Brez minimalnih standardov prilagodljivost lahko postane nedoslednost.

Brez strokovne prilagodljivosti pa standard lahko postane togost.

Od dokumenta do izvedbe

Temeljni programski dokument opredeljuje namen, strokovna izhodišča, metodologijo in okvir programa. Za vsakodnevno izvajanje pa bodo potrebna tudi bolj operativna gradiva.

Mednje lahko sodijo izvedbeni protokoli, varnostni postopki, obrazci za pripravo izvedbe, osnovna evalvacijska orodja, navodila za sodelujoče ustanove, informacije za starše ter pozneje gradiva za usposabljanje izvajalcev.

Ta dokumentacija ne bo nadomestila strokovne presoje izvajalca. Njena naloga bo zmanjšati nepotrebno improvizacijo pri organizacijskih vprašanjih, da bo izvajalec svojo pozornost lahko usmeril tja, kjer je najbolj potrebna — **k otrokom in dogajanju pred njim**.

14. ETIČNA NAČELA IN INTEGRITETA PROGRAMA

Program dela z otroki in mladostniki na področju, ki se neposredno dotika odnosov, osebnih meja, odgovornosti, moči, pripadnosti skupini in nasilja. Takšno delo poleg strokovne usposobljenosti zahteva jasno etično držo izvajalcev in organizacije, ki program razvija.

Etična načela niso dodatek metodologiji. Določajo način, kako program uporablja svojo metodologijo, kako ravna z otroki in njihovimi izkušnjami, kako komunicira rezultate, kako sodeluje s partnerji ter kako se odziva, kadar se strokovni, organizacijski ali drugi interesi znajdejo v nasprotju z dobrobitjo otroka.

Temeljno izhodišče programa je, da **namen ne upravičuje vsakega sredstva**. Tudi kadar želimo doseči pomemben preventivni cilj, morajo način dela, odnos do udeležencev in uporaba pridobljenih informacij ostati skladni z vrednotami, ki jih program želi razvijati.

Dostojanstvo pred učinkom

Otrok v programu ni sredstvo za doseganje učnega cilja, demonstracijo metode ali dokazovanje njene učinkovitosti.

Izkustveno delo lahko vključuje izziv, negotovost, spreminjanje skupinske dinamike in situacije, v katerih otrok nima vnaprej pripravljene rešitve. Prav v tem je lahko njegova učna vrednost. Vendar metodološki namen ne upravičuje poniževanja, namernega ustvarjanja stiske, izpostavljanja posameznika ali poseganja preko njegovih meja.

Če bi bilo mogoče določen učinek doseči samo na način, ki bi nesorazmerno posegel v otrokovo dostojanstvo ali varnost, se takšna metoda ne uporabi.

Program zato ne ocenjuje kakovosti aktivnosti po tem, kako močan odziv je uspela izzvati. Pomembneje je, **kaj lahko otrok z izkušnjo varno naredi in kaj se iz nje lahko nauči**.

Brez manipulacije z izkušnjo otroka

Izkustvena metoda nujno pomeni, da otrok pred posamezno aktivnostjo ne pozna vedno vseh njenih učnih zaključkov. Če bi mu vnaprej povedali, kaj naj bi spoznal, bi lahko izgubili pomemben del raziskovanja.

To pa ne pomeni, da je dovoljeno otroka zavajati glede vprašanj, ki vplivajo na njegovo varnost, dostojanstvo ali možnost sodelovanja.

Razlika med pedagoško zasnovano izkušnjo in manipulacijo je v namenu, mejah ter načinu, kako izvajalec uporablja svojo pozicijo. Izvajalec lahko ustvari situacijo, v kateri otrok nekaj odkrije sam. Ne sme pa njegovega zaupanja uporabljati zato, da bi ga namenoma osramotil, prestrašil ali prisilil v odziv, ki ga potrebuje za dokazovanje svoje metode.

Moč izvajalca je zato sama po sebi predmet odgovornosti.

Avtoriteta brez zlorabe moči

Izvajalec pri vodenju skupine prevzema avtoriteto. Postavlja pravila, določa okvir aktivnosti, posega v nevarno vedenje in sprejema odločitve, ki vplivajo na potek dela.

Program avtoritete ne razume kot nekaj negativnega. Jasna, mirna in strokovna avtoriteta je lahko pomemben pogoj za varno izkustveno delo.

Razlikuje pa med **avtoriteto in prevlado**.

Avtoriteta izvajalca mora služiti ustvarjanju pogojev za učenje in varnost, ne potrjevanju njegovega položaja. Otrokovo nestrinjanje, vprašanje, postavljena meja ali odločitev, da pri določeni aktivnosti ne sodeluje, zato sami po sebi niso izziv izvajalčevi avtoriteti.

Izvajalec mora biti sposoben ohraniti svojo vlogo tudi brez poniževanja, zastraševanja ali potrebe, da v odnosu z otrokom »zmaga«.

Ne ustvarjamo pravilnih otrok

Program ima jasno vrednostno izhodišče, vendar njegov namen ni izdelati enega modela »pravilnega« vedenja.

Otroci se razlikujejo po temperamentu, načinu komunikacije, telesnih sposobnostih, socialnih izkušnjah, hitrosti odzivanja in načinu, kako doživljajo konfliktne situacije. Zato enak cilj ne zahteva enakega odziva vseh otrok.

Program lahko jasno postavi mejo nasilnemu ali nevarnemu vedenju, hkrati pa ohranja prostor za različne nenasilne načine odzivanja.

Otrok, ki se umakne, ni zaradi tega nujno manj pogumen od otroka, ki spregovori. Otrok, ki poišče pomoč odraslega, ni manj samostojen od otroka, ki situacijo zmore razrešiti sam. Otrok, ki potrebuje več časa, ni manj uspešen od otroka, ki reagira takoj.

Cilj ni proizvesti enakih odzivov.

Cilj je **povečevati otrokovo sposobnost prepoznati možnosti in izbrati odziv, ki je glede na okoliščine varen, odgovoren in zanj izvedljiv**.

Odgovornost brez pripisovanja krivde

Program spodbuja prevzemanje odgovornosti za lastno vedenje in njegove posledice. Pri tem odgovornosti ne enači s krivdo za situacijo, v kateri se je otrok znašel.

Otrok, ki doživlja nasilje, ni odgovoren za nasilje drugega otroka. Lahko pa skupaj raziskujemo možnosti, kako lahko poišče pomoč, zaščiti svojo mejo ali se odzove v konkretni situaciji.

Podobno otrok, ki je ravnal neprimerno, ni opredeljen samo s svojim dejanjem. Od njega lahko pričakujemo odgovornost za vedenje in njegove posledice, ne da bi ga zaradi tega opredelili kot slabega človeka.

Takšna ločnica omogoča, da program govori o odgovornosti brez moralnega označevanja otrok.

Pravica do meje velja tudi v programu

Če program otroke uči prepoznavanja in postavljanja meja, mora isto načelo veljati tudi v odnosu med otrokom in programom.

Otrokova meja ni veljavna samo takrat, ko jo postavlja vrstniku. Veljavna je tudi, ko jo postavi aktivnosti ali izvajalcu.

To ne pomeni, da vsako nelagodje avtomatično pomeni konec aktivnosti. Učenje pogosto vključuje situacije, ki so nove, zahtevne ali nekoliko neprijetne. Naloga izvajalca je razlikovati med izzivom, ki ga otrok lahko varno raziskuje, in mejo, ki jo je treba spoštovati.

Prav zato program potrebuje strokovno presojo in ne zgolj scenarija.

Ne moremo otroka učiti spoštovanja meja tako, da njegovih meja sami ne spoštujemo.

Odgovorna uporaba zgodb in primerov

Resnične zgodbe imajo veliko komunikacijsko in učno moč. Prav zato zahtevajo posebno previdnost.

Izkušnje otrok, dogodki iz delavnic in konkretni primeri se lahko uporabljajo za razvoj programa, strokovno refleksijo ali komunikacijo samo na način, ki varuje zasebnost in dostojanstvo vpletenih ter upošteva namen, zaradi katerega je bila informacija pridobljena.

Posebna previdnost je potrebna pri zgodbah, ki so čustveno močne in bi lahko postale učinkovito promocijsko gradivo. Dejstvo, da bi zgodba programu pomagala pridobiti podporo, samo po sebi ni dovoljšen razlog za njeno javno uporabo.

Kadar je mogoče namen doseči brez prepoznavnosti posameznega otroka, ima takšna rešitev prednost.

Poštenost pri predstavljanju rezultatov

Program svoje vrednosti ne gradi na pretiravanju učinkov.

Pri predstavitvah šolam, staršem, partnerjem, financerjem in javnosti se uporablja jezik, ki je sorazmeren z dokazi, ki jih program dejansko ima.

Če podatki kažejo, da so otroci po delavnici prepoznali več možnosti odzivanja, lahko povemo to. Iz tega ne sklepamo avtomatično, da bodo tako ravnali tudi čez šest mesecev.

Če učitelji program dobro ocenijo, lahko poročamo o njihovi oceni. Ne predstavljamo je kot dokaz zmanjšanja nasilja.

Če dolgoročnega učinka še nismo preverili, povemo, da ga še nismo preverili.

Takšna zadržanost ne zmanjšuje kredibilnosti programa. **Je del njegove kredibilnosti.**

Strokovna neodvisnost

Financerji, partnerji, ustanove in drugi podporniki imajo legitimna pričakovanja glede transparentnosti, odgovorne porabe sredstev in poročanja o izvedenih aktivnostih.

Njihova podpora pa ne sme določati strokovnih odločitev, ki bi bile v nasprotju z metodologijo, varnostnimi standardi ali interesi otrok.

Program zato ohranja pravico zavrniti zahtevo partnerja, ki bi posegala v strokovno vsebino, zasebnost udeležencev, način evalvacije ali druge elemente, za katere odgovornost nosi izvajalec programa.

Enako velja za promocijske interese. Finančna podpora ne ustvarja pravice do uporabe otrok, njihovih zgodb ali njihove podobe za promocijo partnerja.

Konflikt interesov

Z razvojem programa se lahko pojavijo situacije, v katerih ima posameznik ali organizacija več različnih vlog: izvajalec je lahko hkrati nosilec programa, partner lahko zagotavlja sredstva in druge storitve, program pa se lahko povezuje tudi z dejavnostmi njegovih ustanoviteljev ali sodelujočih organizacij.

Takšne povezave same po sebi niso nujno problematične. Pomembno pa je, da so dovolj pregledne in da poslovni, osebni ali promocijski interesi ne vplivajo na strokovne odločitve v škodo otrok ali namena programa.

Kadar obstaja možnost konflikta interesov, se ta prepozna in ustrezno upravlja.

Prav zato se komercialne ponudbe, partnerske ugodnosti in druge poslovne dejavnosti organizacijsko in komunikacijsko ločujejo od temeljne vsebine preventivnega programa.

Odgovornost za napako

Noben izvajalec in noben program nista brez možnosti napake.

Etična odgovornost se zato ne kaže v trditvi, da napak ne bo, temveč v načinu odziva, kadar se zgodijo.

Če izvajalec napačno presodi situacijo, če aktivnost povzroči nepričakovan neželen učinek ali če se pokaže pomanjkljivost v organizaciji programa, je treba dogodek ustrezno obravnavati, po potrebi zaščititi vpletene, preveriti vzroke ter ugotovitev vključiti v nadaljnji razvoj.

Napake se ne prikrivajo zato, da bi zaščitili ugled programa.

Hkrati se posameznega dogodka ne uporablja za avtomatično iskanje krivca. Namen je ugotoviti, **kaj se je zgodilo, kaj je treba popraviti in kako zmanjšati možnost ponovitve**.

S tem program tudi pri lastnem delovanju uporablja načelo odgovornosti, ki ga želi razvijati pri otrocih.

Integriteta tudi takrat, ko je nihče ne preverja

Pravila, protokoli in zunanji nadzor lahko pomagajo vzdrževati kakovost, vendar ne morejo predvideti vsake situacije, ki se bo pojavila pri delu z otroki.

Zato je končna varovalka programa strokovna in etična presoja ljudi, ki ga izvajajo in vodijo.

Integriteta pomeni, da enaka načela veljajo tudi takrat, ko zaradi njihovega spoštovanja izgubimo lažjo izvedbo, dobro promocijsko zgodbo, finančno priložnost ali možnost hitrejše širitve.

Program od otrok pričakuje, da se učijo odgovornosti, spoštovanja meja, poguma in ravnanja tudi takrat, ko prava odločitev ni najlažja.

Enako mora zahtevati od sebe.

15. UMESTITEV PROGRAMA IN NJEGOV PRISPEVEK

Medvrstniško nasilje je kompleksen pojav, ki nastaja in se ohranja v prepletu individualnih, odnosnih, skupinskih, družinskih, šolskih in širših družbenih dejavnikov. Nobena posamezna metoda, delavnica ali institucija zato ne more sama odgovoriti na vse njegove vzroke in posledice.

Program izhaja iz tega spoznanja in svoje vloge ne razume kot nadomestilo za obstoječe preventivne programe, vzgojno-izobraževalno delo šol, svetovalne službe, strokovno obravnavo ali druge sisteme podpore otrokom.

Njegov namen je v ta širši prostor prispevati **specifičen izkustveni pristop**, ki otrokom omogoča, da vprašanja odnosov, meja, odgovornosti, sodelovanja, pritiska skupine in različnih možnosti odzivanja ne obravnavajo samo kot vsebine, o katerih poslušajo ali govorijo, temveč jih v varnem in strukturiranem okolju tudi raziskujejo skozi izkušnjo.

Program zato ne išče svojega mesta namesto drugih pristopov.

Išče ga **med njimi in skupaj z njimi**.

Od znanja k izkušnji

Otroci lahko poznajo pravila, razumejo, da nasilje ni sprejemljivo, in vedo, da bi morali ob težavi poiskati pomoč. Toda poznavanje ustreznega odziva še ne pomeni nujno, da ga bodo v konkretni situaciji prepoznali kot možnost ali ga zmogli uporabiti.

Prav na tej razdalji med **»vem« in »znam oziroma zmorem uporabiti«** program vidi pomemben prostor svojega prispevka.

Izkustvena metodologija otroku omogoča, da se sreča s situacijo, v kateri mora opazovati, izbirati, sodelovati, spreminjati odločitev in pogledati posledice svojega odziva. Refleksija nato pomaga izkušnjo povezati z razumevanjem in jo prenesti na širše življenjske situacije.

Program s tem ne postavlja izkušnje nad pogovor, razlago ali druge pedagoške pristope. Različne oblike učenja se lahko med seboj dopolnjujejo.

Njegova posebnost je v tem, da želi **dodati izkušnjo tam, kjer sama razlaga morda ni dovolj**.

Preventiva pred problemom in ob njem

Preventivno delo ni namenjeno samo okoljem, v katerih nasilja še ni bilo zaznati. Otroci in skupine že prihajajo z različnimi izkušnjami, odnosi in vedenjskimi vzorci.

Program zato ne potrebuje predpostavke, da je skupina »brez problema«, da bi lahko deloval preventivno.

Hkrati njegova izvedba ne pomeni, da se konkretni primeri nasilja v skupini avtomatično rešujejo znotraj delavnice. Kadar situacija zahteva individualno obravnavo, zaščitne ukrepe ali vključitev pristojnih strokovnih služb, ostajajo te naloge zunaj meja preventivnega programa.

Njegov prostor je drugje: razvijati izkušnje in možnosti odzivanja, ki so lahko koristne **pred pojavom težave, ob njenem prepoznavanju in pri ustvarjanju kulture, v kateri se je nanjo mogoče odzvati**.

Prispevek k kulturi odnosov

Čeprav program izhaja iz problematike medvrstniškega nasilja, so kompetence, ki jih razvija, širše od odzivanja na nasilne situacije.

Prepoznavanje lastnih in tujih meja, sodelovanje, odgovornost za svoje ravnanje, sposobnost poiskati pomoč, opaziti drugega, izraziti nestrinjanje brez poniževanja ter sprejeti, da v zahtevni situaciji obstaja več možnih odzivov, so pomembni elementi vsakodnevnih odnosov.

Program zato ne želi otroke pripravljati samo na trenutek, ko se zgodi nekaj slabega.

Želi prispevati k okolju, v katerem imajo več možnosti, da **odnose gradijo drugače že prej**.

V tem smislu preventiva ni samo preprečevanje neželenega vedenja. Je tudi ustvarjanje in utrjevanje alternativ.

Telesna in gibalna izkušnja kot del učenja

Posebnost programa je vključevanje telesa, gibanja, prostora, razdalje in ustrezno oblikovanega telesnega stika v učni proces.

To ne pomeni, da program uči borilnih tehnik ali telesnega reševanja konfliktov. Telo uporablja kot enega od načinov, preko katerih otrok zaznava sebe, druge, prostor, pritisk, ravnotežje, mejo in lastne odzive.

Nekaterih vidikov odnosa ni mogoče v celoti razumeti samo z razlago.

Osebni prostor lahko opišemo. Drugače pa ga otrok razume, ko nekdo vanj dejansko vstopi.

Lahko govorimo o ravnotežju. Drugačna informacija nastane, ko ga mora otrok ohraniti ob spremembi okoliščin.

Lahko razlagamo skupinski pritisk. Nekaj drugega pa je opazovati lastno odločanje, ko se vedenje skupine začne spreminjati.

Telesna izkušnja zato ni cilj programa. Je **medij učenja**, ki se vedno povezuje z opazovanjem, refleksijo in prenosom v širše situacije.

Aikido kot izvor izkušenj, ne pogoj pripadnosti

Del metodološkega razmišljanja programa izhaja iz dolgoletnih izkušenj z aikidom, poučevanjem, gibanjem, delom s telesom in vodenjem različnih skupin.

Aikido je pomemben del njegovega nastanka, ker ponuja praktične izkušnje z ravnotežjem, razdaljo, stikom, odzivanjem na pritisk, usmerjanjem energije, prilagajanjem in odnosom med posameznikom ter drugim človekom.

Program pa ni namenjen učenju aikida in od udeležencev ne zahteva sprejemanja njegove filozofije ali vključevanja v borilno veščino.

Elementi, ki izhajajo iz aikido izkušenj, se v programu uporabljajo takrat, ko služijo njegovemu preventivnemu in pedagoškemu namenu.

S tem aikido ostaja eden od pomembnih **izvorov metodologije**, ne pa cilj programa.

Program ne tekmuje z drugimi pristopi

Na področju preprečevanja medvrstniškega nasilja obstajajo različni programi, strokovne usmeritve in metode. Program svojega razvoja ne gradi na trditvi, da so drugi pristopi nezadostni ali da jih je treba nadomestiti.

Njegovo relevantnost je treba presojati glede na vprašanje, ali lahko s svojim načinom dela prispeva nekaj uporabnega k obstoječim prizadevanjem.

V nekem okolju je lahko njegova vloga uvodna izkušnja. Drugje lahko dopolni že vzpostavljen preventivni program. V tretjem okolju lahko nadaljevalne aktivnosti ponudijo otrokom dodaten prostor za razvijanje posameznih kompetenc.

Takšna odprtost omogoča sodelovanje brez potrebe, da bi različne pristope razvrščali v hierarhijo.

Če drug program določeno potrebo otroka ali okolja naslavlja bolje, to za naš program ni poraz.

Cilj ni dokazati, da je naš pristop najboljši. Cilj je ugotoviti, kje je lahko koristen.

Prispevek prakse k strokovnemu prostoru

Program nastaja iz prakse in želi v praksi tudi ostati. To pa ne pomeni, da mora ostati zaprt znotraj lastnih izkušenj.

S sistematičnim spremljanjem izvedb, dokumentiranjem razvoja, evalvacijo in morebitnim sodelovanjem s strokovnimi oziroma raziskovalnimi institucijami lahko skozi čas prispeva tudi nova vprašanja, opažanja in izkušnje v širši strokovni prostor.

Takšen prispevek zahteva previdnost pri trditvah. Praktično opažanje ni samo po sebi znanstveni dokaz, ponavljajoč se vzorec pa je lahko pomembno izhodišče za nadaljnje preverjanje.

Program zato želi ohranjati dialog med prakso in strokovnim znanjem v obe smeri.

Strokovna spoznanja lahko pomagajo izboljševati program.

Praksa pa lahko odpira vprašanja, ki jih je vredno strokovno raziskati.

Uspeh ni samo širjenje programa

Če bo program dosegel veliko število otrok, pridobil partnerje in se razširil v različna okolja, bo to pomemben organizacijski dosežek.

Vendar sam po sebi ne bo zadosten dokaz njegove vrednosti.

Dolgoročni uspeh programa je treba presojati predvsem glede na kakovost izkušenj, ki jih omogoča, njegovo sposobnost učenja iz lastnih rezultatov, ohranjanje strokovnih in etičnih standardov ter njegov dejanski prispevek otrokom in okoljem, v katerih deluje.

Mogoče bo nekoč uspeh pomenil tudi nekaj, česar danes še ne moremo predvideti: da bo del metodologije prevzel drug program, da bo določena aktivnost postala uporabna v drugačnem okolju ali da bodo ugotovitve iz prakse prispevale k razvoju drugih preventivnih pristopov.

Program svojega vpliva zato ne meri samo po tem, **koliko njegovega imena ostane vidnega**, temveč tudi po tem, koliko uporabnega znanja in izkušenj lahko ostane v okolju.

Mesto programa

Program se umešča v širši prostor preventivnega dela z otroki in mladostniki kot izkustveni pristop, ki povezuje gibanje, skupinsko dinamiko, refleksijo ter postopno razvijanje možnosti odzivanja.

Ne ponuja univerzalnega odgovora na medvrstniško nasilje.

Ne nadomešča šole, družine, strokovnih služb ali drugih preventivnih programov.

Ne obljublja sprememb, ki jih ne more dokazati.

Ponuja pa nekaj konkretnega:

prostor, v katerem lahko otrok varno doživi, preizkusi, opazuje in ponovno izbira.

Če lahko takšna izkušnja otroku pomaga prepoznati še eno možnost tam, kjer je prej videl samo eno; poiskati pomoč tam, kjer je prej mislil, da mora vse rešiti sam; postaviti mejo, opaziti drugega ali prevzeti odgovornost za lastno ravnanje, je program prispeval svoj del.

Ne vsega.

Svoj del.

In prav zato se lahko povezuje z drugimi.

16. ZAKLJUČEK – PROSTOR ZA NASLEDNJO ODLOČITEV

Medvrstniško nasilje je problem, na katerega ni mogoče odgovoriti z eno metodo, enim pravilom ali enim pravilnim odzivom. Situacije so različne, ljudje v njih so različni in tudi možnosti, ki jih imajo v posameznem trenutku, niso vedno enake.

Zato namen tega programa ni otroku povedati, kaj mora narediti v vsaki situaciji.

Želimo mu omogočiti, da nekaj možnosti **doživi, preizkusi, opazuje in o njih razmišlja**, še preden jih bo morda potreboval v resničnem življenju.

Morda bo nekoč znal postaviti mejo.

Morda se bo umaknil.

Morda bo poiskal pomoč.

Morda bo opazil otroka, mimo katerega bi prej šel.

Morda bo kot del skupine prepoznal trenutek, ko se zabava spreminja v nekaj, kar za nekoga drugega ni več zabavno.

Morda bo moral prevzeti odgovornost za nekaj, kar je naredil sam.

In morda bo v neki situaciji ravnal popolnoma drugače, kot smo si predstavljali mi.

Program njegove prihodnje odločitve ne more določiti.

Lahko pa mu pomaga ustvariti **več prostora med tem, kar se zgodi, in tem, kar bo naredil naslednje.**

Izkušnja, ki lahko ostane

Posamezna delavnica je časovno omejena. Tudi nadaljevalni program predstavlja samo majhen del vseh okolij in odnosov, v katerih otrok odrašča.

Zato uspeha ne moremo graditi na predstavi, da bomo z nekaj urami dela spremenili njegovo življenje.

Lahko pa ustvarimo izkušnjo.

Izkušnjo, v kateri je lahko nekaj poskusil brez posledic, ki bi jih imela podobna odločitev v resničnem konfliktu. Izkušnjo, v kateri je lahko naredil napako in poskusil ponovno. Izkušnjo, v kateri je ugotovil, da pomoč ni poraz, da umik ni vedno šibkost, da moč ne pomeni nujno prevlade in da odgovornost ni isto kot krivda.

Ne vemo, katere od teh izkušenj bo posamezni otrok odnesel s seboj.

In ni potrebno, da vsi odnesejo isto.

Pomembno je, da ima možnost odnesti **nekaj, kar je njegovo**.

Program, ki se mora učiti skupaj z njimi

Tudi program ne more ostati nespremenjen samo zato, ker verjamemo v njegov namen. Otroci, skupine in okolja, v katerih delamo, nam vedno znova pokažejo stvari, ki jih vnaprej ni mogoče v celoti predvideti. Prav zato mora program poleg jasnega metodološkega jedra ohranjati tudi sposobnost učenja iz lastne prakse.

Pomembno izkušnjo pri tem predstavlja predhodno delo v okviru programa SKILLAI PLUS. Izvedene delavnice nam niso omogočile samo dela z otroki in mladostniki, temveč tudi preverjanje lastnih predpostavk v različnih skupinah in konkretnih situacijah. Nekatere so se v praksi potrdile, druge ne oziroma so se pokazale drugače, kot smo pričakovali. Ob tem se niso razvijale samo posamezne aktivnosti in način njihove izvedbe, temveč tudi naše razumevanje skupinske dinamike, odzivov udeležencev ter tega, kaj je pri posamezni izkušnji dejansko pomembno.

Ta proces je pomembno vplival tudi na nastajanje sedanjega programa. Pokazal nam je, da prilagajanje metode na podlagi opažanj in izkušenj ne pomeni odmika od prvotne ideje, temveč lahko pomeni njeno natančnejše razumevanje. Skozi izvedbe smo zato ob programu rasli in se učili tudi sami ter postopoma dopolnjevali tisto, česar na začetku še nismo mogli vedeti.

Enako razvojno držo želimo ohraniti tudi v prihodnje. Nekatere današnje predpostavke bodo nove izvedbe verjetno potrdile, druge bomo morali dopolniti ali spremeniti, pojavila pa se bodo tudi vprašanja, ki jih danes še ne poznamo. Pomembno je, da pri tem ohranimo razlog, zaradi katerega je program nastal, in dovolj odprtosti, da na podlagi izkušenj spreminjamo tisto, kar njegovemu namenu ne služi najbolje.

Ne želimo otroka pripraviti na vse

Nemogoče je predvideti vse situacije, v katerih se bo otrok znašel.

Ne moremo mu pripraviti odgovora za vsakega vrstnika, vsak konflikt, vsak pritisk skupine in vsako odločitev, ki ga čaka.

Pravzaprav tega niti ne želimo.

Želimo, da postopoma postane bolj sposoben opaziti, kaj se dogaja, prepoznati svoje meje in meje drugih, videti več kot eno možnost, poiskati podporo, kadar jo potrebuje, ter prevzeti odgovornost za tisto, na kar lahko vpliva.

To niso zagotovila, da bo vedno izbral najbolje.

So možnosti, da bo imel **iz česa izbirati**.

Naš del

Pri preprečevanju medvrstniškega nasilja bodo še naprej potrebni starši, učitelji, šole, svetovalne službe, strokovnjaki, lokalne skupnosti in številni drugi ljudje.

Potrebni bodo različni pristopi.

Potrebno bo znanje.

Potrebna bodo jasna pravila in sistemi zaščite.

In ob vsem tem verjamemo, da je vredno otroku ponuditi tudi prostor, v katerem lahko nekatere stvari, o katerih odrasli veliko govorimo, **sam izkusi**.

To je prostor, ki ga želi ustvarjati ta program.

Ne moremo vedeti, kaj bo otrok čez nekaj let naredil v situaciji, ki je danes še ni.

Lahko pa naredimo nekaj danes.

Lahko mu omogočimo izkušnjo.

Lahko mu pokažemo, da obstaja več možnosti.

Lahko mu dovolimo, da jih preizkusi.

In potem moramo narediti nekaj, kar je za odrasle včasih najtežje:

zaupati, da bo takrat, ko bo odločitev njegova, znal izbrati.

LITERATURA IN STROKOVNI VIRI

Viri so izbrani kot strokovna opora temeljnim izhodiščem programa. Ne predstavljajo dokaza učinkovitosti programa VMES; učinkovitost konkretnega programa bo predmet njegovega sistematičnega spremljanja in evalvacije.

Znanstvena literatura

Chen, Q., Lin, W., Wu, Q., & Chan, K. L. (2025). The effectiveness of interventions on bullying and cyberbullying bystander: A meta-analysis. Trauma, Violence, & Abuse, 26(5), 938–954. https://doi.org/10.1177/15248380241297362

Deng, L., Ma, X., & Luo, Q. (2026). Martial arts training and aggressive behavior in children and adolescents: A systematic review of longitudinal evidence and psychological processes. Frontiers in Public Health, 14, 1838396. https://doi.org/10.3389/fpubh.2026.1838396

Gaffney, H., Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2021). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying perpetration and victimization: An updated systematic review and meta-analysis. Campbell Systematic Reviews, 17(2), e1143. https://doi.org/10.1002/cl2.1143

Morris, T. H. (2020). Experiential learning – a systematic review and revision of Kolb's model. Interactive Learning Environments, 28(8), 1064–1077. https://doi.org/10.1080/10494820.2019.1570279

Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. Aggressive Behavior, 22(1), 1–15. https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1996)22:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-T

National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2019). Effective implementation: Core components, adaptation, and strategies. In Fostering healthy mental, emotional, and behavioral development in children and youth: A national agenda. The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/25201

Mednarodni institucionalni viri

OECD. (2023). PISA 2022 Results (Volume I and II) – Country Notes: Slovenia. OECD Publishing.

UNESCO. (2020; posodobljeno 2023). What you need to know about school violence and bullying.

World Health Organization. (2019). School-based violence prevention: A practical handbook. World Health Organization. ISBN 978-92-4-151554-2.

Slovenski strokovni in protokolarni viri

Lešnik, D., Klemenčič, I., Filipčič, K., Rustja, E., & Novaković, T. (2023). Protokol za ravnanje ob zaznavi in obravnavi medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. (2026). Prepoznavanje in preprečevanje nasilja v šolah. GOV.SI. (Aktualna uradna spletna predstavitev postopkov in povezava do protokola.)

Opomba o pripravi dokumenta

Pri strukturiranju dokumenta, jezikovni in uredniški obdelavi ter preverjanju skladnosti besedila je bilo uporabljeno orodje ChatGPT (OpenAI). Končne vsebinske in metodološke odločitve ter odgovornost za dokument so avtorjeve.